

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมและบทบาทผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาในการจัดการวิทยุชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้วิธีศึกษาข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์เจาะลึก (Indepth interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus group) โดยศึกษาผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขา 4 เผ่า คือ กะเหรี่ยง มูเซอ ลีซอ และ แม้ว ซึ่งมีปัญหานำวิจัย ดังนี้

1. ผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาจะมีส่วนร่วมในการจัดการวิทยุชุมชน จ.แม่ฮ่องสอน หรือไม่ / อย่างไร
2. ผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขามีสบทบาทอย่างไร ในการจัดการวิทยุชุมชน จ.แม่ฮ่องสอน
3. ผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขามีปัญหา อุปสรรค และแนวทางการแก้ไขปัญหาการจัดการวิทยุชุมชน จ.แม่ฮ่องสอนหรือไม่ / อย่างไร
4. ชุมชนชาวไทยภูเขาจะมีส่วนร่วมในการจัดการวิทยุชุมชนของจังหวัดแม่ฮ่องสอนหรือไม่ / อย่างไร

ในการรายงานผลการวิจัยครั้งนี้ นอกจากจะตอบปัญหานำวิจัยข้างต้นแล้ว ยังจะได้รายงานถึงข้อมูลในส่วนที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยนำเสนอผลการวิจัยเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ผลการวิจัยจากการศึกษาเอกสาร

รวบรวมขึ้นจากการศึกษาเอกสาร เพื่อให้ทราบถึงวิถีการดำเนินชีวิต แบบแผนพฤติกรรมของคนในชุมชน ว่าจะมีส่วนเกี่ยวข้องหรือส่งผลอย่างไรต่อการมีส่วนร่วมและบทบาทของผู้นำชุมชนในการจัดการวิทยุชุมชน จ.แม่ฮ่องสอน โดยแบ่งเนื้อหาเป็น 2 ส่วน คือ

- ⇒ ปัญหาของชุมชนบนพื้นที่สูง
- ⇒ ระบบสังคมของชนเผ่า

ส่วนที่ 2 ผลการวิจัยจากการสัมภาษณ์เจาะลึก

รวบรวมจากการสัมภาษณ์เจาะลึก (Indepth interview) กลุ่มตัวอย่าง รวม 4 กลุ่ม ได้แก่

1. คณะกรรมการโครงการวิทยุชุมชนและผู้อำนวยการสถานีวิทยุกระจายเสียงองค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย (อสมท.)จังหวัดแม่ฮ่องสอน
 - ⇒ รายการวิทยุชุมชนที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน
2. ผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาเผ่า กะเหรี่ยง มูเซอ ลีซอ แม้ว
 - ⇒ การรับรู้เกี่ยวกับการจัดการวิทยุชุมชนตามรัฐธรรมนูญมาตรา 40
 - ⇒ แนวคิดการมีส่วนร่วมในการจัดการวิทยุชุมชน
 - ⇒ บทบาทในการจัดการวิทยุชุมชน
 - ⇒ ปัญหา อุปสรรค และแนวทางการแก้ไขปัญหาการจัดการวิทยุชุมชน
3. หัวหน้าส่วนราชการ
4. องค์กรพัฒนาเอกชน

โดยนำเสนอผลการวิจัยตามประเด็นการสัมภาษณ์เจาะลึกกลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่ม ดังนี้

1. รายการวิทยุชุมชนที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน

เพื่อให้ทราบถึงวิธีการดำเนินการรายการวิทยุชุมชนในปัจจุบัน รวมทั้งปัญหา อุปสรรค และแนวทางการแก้ไข โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมของชุมชนชาวไทยภูเขา เนื้อหาในส่วนนี้รวบรวมจากการสัมภาษณ์เจาะลึก (Indepth interview) คณะอนุกรรมการและคณะทำงานโครงการวิทยุชุมชนกับคน อปม.จ.แม่ฮ่องสอน, ผู้อำนวยการและเจ้าหน้าที่สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จ.แม่ฮ่องสอน, ผู้อำนวยการสถานีวิทยุกระจายเสียงองค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย (อสมท.) จ.แม่ฮ่องสอน รวมทั้งผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาด้วย

2. การรับรู้ของผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาเกี่ยวกับการจัดการวิทยุชุมชนอันเนื่องมาจากมาตรา 40 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540

เพื่อให้ทราบถึงความสนใจและความเข้าใจของผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงด้านสื่อวิทยุกระจายเสียงตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ โดยรวบรวมจากการสัมภาษณ์เจาะลึก (Indepth interview) ผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขา 4 เผ่า ได้แก่ กะเหรี่ยง มูเซอ ลีซอ และ แม้ว

3. แนวคิดการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาในการจัดการวิทยุชุมชนอันเนื่องมาจากมาตรา 40 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540

เป็นการศึกษาถึงแนวความคิดในการมีส่วนร่วมในการจัดการวิทยุชุมชนของจังหวัดแม่ฮ่องสอนในอนาคต รวบรวมจากการสัมภาษณ์เจาะลึก (Indepth interview) ผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขา 4 เผ่า ได้แก่ กะเหรี่ยง มูเซอ ลีซอ และ แม้ว

4. บทบาทของผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาในการจัดการวิทยุชุมชนอันเนื่องมาจากมาตรา 40 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540

เป็นการศึกษาถึงบทบาทของผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาที่จะเข้ามาจัดการวิทยุชุมชน โดยรวบรวมจากการสัมภาษณ์เจาะลึก (Indepth interview) ผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขา 4 เผ่า ได้แก่ กะเหรี่ยง มูเซอ ลีซอ และ แม้ว

5. ปัญหา อุปสรรค และแนวทางแก้ไขปัญหาของผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาในการจัดการวิทยุชุมชนอันเนื่องมาจากมาตรา 40 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540

รวบรวมจากการสัมภาษณ์เจาะลึก (Indepth interview) ผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขา 4 เผ่า ได้แก่ กะเหรี่ยง มูเซอ ลีซอ และ แม้ว เพื่อให้ทราบถึงปัญหาและอุปสรรคใดบ้างที่ผู้นำชุมชนคาดว่าจะเกิดขึ้น รวมทั้งแนวคิดเพื่อแก้ไขปัญหของผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาด้วย

6. ความคิดเห็นของหัวหน้าหน่วยงานต่อการจัดการวิทยุชุมชนอันเนื่องมาจากมาตรา 40 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 ของผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขา

รวบรวมจากการสัมภาษณ์เจาะลึก (Indepth interview) หัวหน้าส่วนราชการในจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่ปฏิบัติหน้าที่กับชุมชนชาวไทยภูเขาเพื่อให้ทราบถึงนโยบายและแนวทางในการดำเนินการในกรณีที่ชุมชนชาวไทยภูเขาจะจัดการวิทยุชุมชนในแต่ละขั้นตอน และการสัมภาษณ์เจาะลึก (Indepth interview) เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานร่วมกับชุมชนชาวไทยภูเขาเพื่อรับทราบมุมมองและแนวคิดต่อกรณีนี้

ส่วนที่ 3 ผลการวิจัยจากการสนทนากลุ่ม

รวบรวมจากการสนทนากลุ่ม (Focus group) สมาชิกของชุมชนชาวไทยภูเขา 4 เผ่า ได้แก่ กะเหรี่ยง มูเซอ ลีซอ และ แม้ว โดยศึกษาถึงความสนใจและแนวคิดการมีส่วนร่วมในการจัดการวิทยุชุมชน โดยเฉพาะในรูปแบบอาสาสมัคร

ส่วนที่ 1 ผลการวิจัยจากการศึกษาเอกสาร

ในการศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมและบทบาทผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขา จำเป็นต้องศึกษาถึงสภาพสังคมของชุมชน วิธีการดำเนินชีวิต รวมถึงแบบแผนพฤติกรรม เพื่อประกอบการวิเคราะห์ โดยได้แบ่งเนื้อหาเป็น 2 ส่วน คือ

1. ปัญหาของชุมชนบนพื้นที่สูง
2. ระบบสังคมของชนเผ่า

ปัญหาของชุมชนบนพื้นที่สูง

ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งรับผิดชอบในการให้การสงเคราะห์และพัฒนาชาวเขา ได้ทำการสำรวจข้อมูลพื้นฐานหมู่บ้านชาวเขา ปี พ.ศ.2537 และนำเสนอปัญหาของชุมชนบนพื้นที่สูงของจังหวัดแม่ฮ่องสอน (ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จ.แม่ฮ่องสอน : 2538) ดังนี้

1. ปัญหาการได้รับการพิจารณาลงสัญชาติไทย จากการประมวลข้อมูลในแบบสำรวจพบว่า มีจำนวนชาวเขาที่ยังไม่ได้รับพิจารณาลงสัญชาติจำนวนถึง 21,239 คน จากประชากรทั้งสิ้น 96,533 คน คิดเป็นร้อยละ 22 ของจำนวนประชากรชาวเขาทั้งหมด ในขณะที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นจังหวัดชายแดน มีการอพยพเคลื่อนย้ายของราษฎรตามแนวชายแดน ทำให้ยากต่อการตรวจสอบและแยกแยะว่าเป็นชาวเขาในประเทศหรือนอกประเทศ ซึ่งในอนาคตถ้าปัญหานี้ไม่ได้รับการแก้ไข อาจลุกลามไปถึงขั้นเป็นปัญหาความมั่นคงตามแนวชายแดนได้

2. ปัญหาการไม่มีกรรมสิทธิ์ที่ดิน ชุมชนชาวเขาส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าหวงห้ามซึ่งไม่สามารถออกเอกสารสิทธิ์ในที่ดินทำกินได้ ทำให้ไม่สามารถแสวงหาเงินทุนเพื่อใช้ในการพัฒนาอาชีพและรายได้ ส่งผลให้ชุมชนชาวเขาที่ประกอบอาชีพด้านการเกษตร ต้องทำการเกษตรตามสภาพของที่ดิน ตามฐานะของครอบครัว เป็นที่มาของปัญหาความยากจนของชุมชนที่ยากต่อการแก้ปัญหา อย่างไรก็ตาม การอาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าหวงห้ามซึ่งไม่สามารถออกเอกสารสิทธิ์ได้นี้ ไม่ได้ส่งผลถึงความมั่นใจในการอยู่อาศัยและการประกอบอาชีพ รวมถึงการขาดความรู้สึกรักและหวงแหนที่ดินแต่อย่างใด แม้จะมีการบุกรุกป่าเพื่อการทำไร่เลื่อนลอยของชาวเขาเผ่ามั่ว แต่ก็มิชาวไทยภูเขาบางเผ่าที่มีการใช้ที่ดินอย่างดูแลและอนุรักษ์ เช่น ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงที่ตำบลห้วยปูลิงซึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติแม่สุรินทร์ได้รับการยอมรับ

ว่า เป็นชนเผ่าที่มีการอนุรักษ์ป่าไม้เป็นอย่างดี (สัมภาษณ์ผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยง บ้านหนองขาวกลาง ด.ห้วยปูลิง อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน : 2543)

3. ปัญหาการคมนาคม หมู่บ้านชาวเขากระจัดกระจายอยู่ตามพื้นที่ต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ทุรกันดารและพื้นที่ป่าหวงห้าม การขออนุญาตต่อกรมป่าไม้เพื่อตัดทางลาลองซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานในการความเจริญและการพัฒนาเข้าสู่หมู่บ้าน มีขั้นตอนและใช้เวลานาน อีกทั้งยังอาจไม่ได้รับการอนุญาตด้วย นอกจากนั้นทางลาลองยังเป็นทางที่ใช้ได้เฉพาะฤดูแล้งเท่านั้น เส้นทางที่เชื่อมต่อระหว่างหมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นทางเดินเท้าหรือทางรถจักรยานยนต์ ซึ่งหน่วยงานที่เข้าไปปฏิบัติงานในพื้นที่เป็นผู้สนับสนุนการก่อสร้าง ซึ่งส่วนใหญ่ขาดมาตรฐาน ประกอบกับสภาพของเส้นทางมีความลาดชันสูงจึงเกิดการพังทลาย เกิดร่องน้ำทำให้ถนนชำรุด รถยนต์ไม่สามารถใช้เส้นทางได้ เกิดปัญหาต่อการขนส่งผลิตผลทางการเกษตร และทำให้ต้นทุนในการขนส่งสูง ในขณะที่ราคาผลผลิตต่ำ นอกจากนี้ ปัญหาการคมนาคมยังส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของชาวเขา เนื่องจากความยากลำบากในการเดินทางไปยังสถานพยาบาลในยามที่เจ็บป่วย การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ในพื้นที่เป็นไปด้วยความยากลำบาก

4. ปัญหาด้านสุขภาพอนามัย ประชากรชาวเขาเป็นกลุ่มประชากรด้อยโอกาสในสังคม คุณภาพชีวิตต่ำ ขาดความรู้เรื่องการบริโภคอาหารตามหลักโภชนาการ ขาดความรู้เรื่องการระวังรักษาสุขภาพ เสี่ยงต่อการเป็นโรคระบาดโรคติดต่อต่างๆ ยิ่งไปกว่านั้น การควบคุมและป้องกันโรคติดต่อดำเนินการได้ยาก เนื่องจากแม่ฮ่องสอนเป็นจังหวัดชายแดน มีการเคลื่อนย้ายข้ามไปมาของราษฎรจากต่างประเทศ โรคที่พบมากในจังหวัดแม่ฮ่องสอนคือโรคที่นำโดยอาหารและน้ำ เช่น โรคอุจจาระร่วง โรคที่นำโดยแมลง เช่น โรคไข้เลือดออก ไข้สมองอักเสบ ไข้มาลาเรีย

5. ปัญหาขาดสาธารณูปโภคพื้นฐาน เช่น ไฟฟ้าและโทรศัพท์ คราวเรือนชาวเขาที่มีโอกาสได้ใช้ไฟฟ้ามียังเพียง 3,073 ครัวเรือน หรือร้อยละ 17.07 จากครัวเรือนทั้งหมด เนื่องจากไฟฟ้าเป็นปัจจัยพื้นฐานในการนำความเจริญและการพัฒนาเข้าสู่หมู่บ้าน การที่หมู่บ้านชาวเขาจำนวนมากไม่มีไฟฟ้าใช้ ทำให้เสียโอกาสในการประกอบอาชีพหรือการผลิตแปรรูปสินค้าบางอย่างที่ต้องใช้ไฟฟ้าในการดำเนินการ ส่วนการสื่อสารโดยใช้โทรศัพท์นั้น ในพื้นที่หมู่บ้านชาวเขา ระบบโทรศัพท์ที่ติดตั้งได้มีเพียงในระบบดาวเทียม มีหมู่บ้านชาวเขาเพียงไม่กี่แห่งที่มีโทรศัพท์ใช้ และหมู่บ้านที่มีโทรศัพท์ใช้ก็จะมีหมู่บ้านละ 1 เครื่องเท่านั้น โดยติดตั้งอยู่ที่บ้านของผู้ใหญ่บ้าน หากมีโทรศัพท์ติดต่อไปยังสมาชิกในหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านจะประกาศเรียกผ่านทางหอกระจายข่าว

6. ปัญหาทางการศึกษา ประชากรชาวเขาจำนวนมาก ไม่มีความสามารถในการอ่าน พูดและเขียนภาษาไทยโดยเฉพาะในประชากรสูงอายุซึ่งไม่เคยผ่านการเรียนมาก่อนเลย ส่วนประชากรในวัยเรียน จำนวนมากก็ไม่ได้เข้ารับการศึกษาดำเนินที่กฎหมายกำหนด และบางส่วนที่ผ่านการศึกษามาแล้ว ก็มีความสามารถอ่าน พูด และเขียนภาษาไทยได้บ้างเท่านั้น

สาเหตุที่ชาวเขาส่วนใหญ่ไม่รู้หนังสือ เกิดจากความจำเป็นในการใช้แรงงานในการประกอบอาชีพหรือการทำมาหากิน ประกอบกับส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านการเกษตร ทำให้ไม่เห็นความสำคัญของการศึกษา ผู้ปกครองชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงคนหนึ่งให้สัมภาษณ์ว่า ไม่เห็นว่า เด็กที่เรียนจบชั้นสูงเช่นระดับปริญญาตรีจะเกิดประโยชน์อะไร นอกจากทำให้พ่อแม่ต้องมีหนี้สินที่เกิดจากการส่งเสียให้เรียนในระดับสูง “มีความรู้แล้วทำอะไรได้ งานก็ไม่มีทำ ตอนนี้ก็เห็นมาอยู่ในบ้านเฉยๆ ไม่ได้ทำอะไร” (สัมภาษณ์ นายทองเปลว ทวีชากรสีทอง : 2543) และในบางแห่ง การคมนาคมลำบากต้องใช้เวลามากในการเดินทางมายังสถานศึกษา โดยเฉพาะในฤดูฝนที่การคมนาคมการเดินทางไปมาเป็นไปอย่างยากลำบากกว่าปกติ

7. ปัญหาการปลูกและเสพพืชเสพติด ชาวเขาที่นิยมปลูกฝิ่นเพื่อการค้าและใช้ในการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ คือ ชาวเขาเผ่ามั่ว มูเซอ และลีซอ ถึงแม้ว่าที่ผ่านมารัฐบาลได้มีนโยบายในการส่งเสริมการปลูกพืชทดแทนฝิ่น แต่ปัญหาการปลูกและเสพฝิ่นก็ยังไม่หมดไป โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุที่เสพฝิ่นมาเป็นเวลานาน (ขจิตภัย บุรุษพันธ์ : 2526) นอกจากนั้นฝิ่นยังมีความจำเป็นในการใช้ระงับอาการปวดต่างๆ สำหรับผู้ป่วย ซึ่งอยู่ในชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกลสถานพยาบาล แต่ก็มีชาวเขาบางเผ่า เช่น กะเหรี่ยงและลีซอที่ไม่นิยมปลูกฝิ่น ซึ่งกะเหรี่ยงเป็นชาวเขาส่วนใหญ่ของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ทำให้ปัญหาการปลูกฝิ่นเพื่อการค้าไม่รุนแรง

ระบบสังคมของชนเผ่า

กะเหรี่ยง (Karen)

กะเหรี่ยงเป็นกลุ่มชนชาวเขาที่มีประชากรมากที่สุด ในจำนวนชาวเขาเผ่าต่างๆ ที่พบในประเทศไทย (ขจิตภัย บุรุษพันธ์:2538) โดยมีอยู่ด้วยกัน 4 กลุ่มใหญ่ๆ คือ กะเหรี่ยงสะกอ กะเหรี่ยงโป กะเหรี่ยงคะยา และกะเหรี่ยงดองสุ บันทึกความเป็นมาของกะเหรี่ยงที่ชัดเจนที่สุด คือบันทึกของมิชชันนารีอเมริกันแบปติสต์ซึ่งไปทำงานกับกะเหรี่ยงในพม่า ว่ามีชาวกะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ในพม่าเป็นจำนวนมากได้เกิดความขัดแย้งกับพม่ารวมทั้งชนกลุ่มน้อยกลุ่ม

อื่น ๆ จนเกิดเป็นสงครามขึ้น และเป็นแรงกดดันอันสำคัญที่ทำให้ชาวกะเหรี่ยงจำนวนมากอพยพเข้าสู่ประเทศไทย (สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ กะเหรี่ยง : 2838)

ลักษณะการตั้งถิ่นฐาน หมู่บ้านกะเหรี่ยงจะตั้งอยู่ในที่ลุ่มกันกะทะ หรือที่ราบเชิงเขา หรือหุบเขาใกล้แหล่งน้ำที่มีลำห้วยหรือลำธารไหลผ่าน ชาวกะเหรี่ยงจะไม่ปลูกบ้านให้อยู่ในแนวเดียวกัน แม้จะสร้างบ้านหันหน้าเข้าหากัน แต่จะไม่ให้ประตูบ้านตรงกัน หรืออยู่ในแนวเดียวกัน และจะไม่ปลูกบ้านขวางตะวัน หมู่บ้านกะเหรี่ยงจะไม่มีสถานที่สำหรับบูชา ไม่มีวัด ไม่มีที่สำหรับประชุมหรือลานเต้นรำ บางหมู่บ้านมีอาณาเขตของตนเอง ซึ่งต้องตกลงกับหมู่บ้านใกล้เคียง แต่มีบางหมู่บ้านที่ใช้อาณาเขตร่วมกับหมู่บ้านอื่น

ลักษณะนิสัย ชาวกะเหรี่ยงโดยทั่วไปมีนิสัยเป็นกันเอง และเป็นมิตรกับคนทั่วไป แต่ฝ่ายหญิงค่อนข้างขี้อาย ชาวกะเหรี่ยงรักความสงบ ผูกพันกับถิ่นที่อยู่อาศัย ไม่ชอบการเคลื่อนย้าย ซึ่งส่งผลถึงการมีความรักและหวงแหนสิ่งแวดล้อมในชุมชนที่อยู่อาศัยของตนด้วย จนเป็นที่กล่าวกันโดยทั่วไปว่า ชาวกะเหรี่ยงเป็นชุมชนชาวไทยภูเขาที่ดูแลรักษาป่าได้ดีที่สุด (ขจัดภัยบุรุษพัฒนา : 2538)

โครงสร้างสังคม การรวมตัวกันเป็นหมู่บ้านของชาวกะเหรี่ยงจัดเป็นการรวมกันทางสังคมที่สำคัญ แต่ละหมู่บ้านมีอิสระในการปกครองและการประกอบพิธีกรรม โดยมีหัวหน้าหมู่บ้านของตนเอง ในปัจจุบันตามรูปแบบการปกครองส่วนท้องถิ่น จะมีกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งผู้ที่ได้รับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้านของชาวกะเหรี่ยงจะเป็นผู้ที่ทุกคนในหมู่บ้านเห็นพ้องกันว่าเป็นคนดี และมีความรับผิดชอบ ผู้ใหญ่บ้านหรือผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านทำหน้าที่ติดต่อกับส่วนราชการและทำตามนโยบายของทางราชการ นอกจากนั้น ชาวกะเหรี่ยงยังมีผู้นำที่นับว่าสำคัญ คือ หัวหน้าหมู่บ้านผู้เฒ่า ซึ่งเป็นผู้นำที่สืบทอดจากทางฝ่ายชาย และเป็นผู้นำที่ในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ โดยเฉพาะพิธีกรรมเกี่ยวกับผีประจำหมู่บ้าน นอกจากนั้น ยังมีกลุ่มผู้อาวุโสชายเป็นกลุ่มที่ยอมรับกันภายในหมู่บ้านว่าเป็นผู้อาวุโส เรียกกันว่า ผู้เฒ่าผู้แก่ของหมู่บ้าน ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นผู้สูงอายุเท่านั้น แต่มักเป็นผู้ที่แต่งงานแล้วและมีประสบการณ์ในชีวิต กลุ่มผู้อาวุโสจะทำหน้าที่ให้คำปรึกษา ให้ความคิดเห็น ให้ข้อเสนอแนะในเรื่องสำคัญต่างๆกับชาวบ้านและกับหัวหน้าหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องประเพณี พิธีกรรม ข้อขัดแย้ง หรือ การทำหน้าที่ใดๆของหัวหน้าหมู่บ้านด้วย

ระบบครอบครัว ชาวกะเหรี่ยงมีลักษณะครอบครัวเดี่ยวเมียเดียว คู่หนุ่มสาวจะตั้งครัวเรือนของตัวเอง โดยเริ่มจากการสร้างบ้านหลังเล็ก เมื่อมีบุตรแล้วจึงถือว่าสมควรที่เมียเมียคู่

นั้นจะสร้างบ้านหลังใหญ่ได้ การหย่าร้างมีน้อย การแต่งงานใหม่ไม่ค่อยปรากฏ การเสียพรหมจารีของหญิงสาวก่อนแต่งงานเป็นเรื่องผิดประเพณี

อาชีพ ชาวกะเหรี่ยงยังชีพด้วยการปลูกข้าวไร่ การปลูกข้าวเพื่อการบริโภค จัดเป็นเศรษฐกิจแบบยังชีพ โดยนอกจากปลูกข้าวไร่และข้าวโพดแล้ว ยังมีการทำสวนผักและสวนผลไม้ด้วย การทำไร่ของชาวกะเหรี่ยงเป็นการทำไร่แบบหมุนเวียน คือ ทำครั้งหนึ่งแล้วก็จะทิ้งพื้นที่พักไว้ให้ดินฟื้นตัวประมาณ 5-7 ปี แล้วจึงกลับมาทำในที่เดิมอีกครั้งหนึ่ง การทำไร่ข้าวแบบหมุนเวียนนี้ จะมีการตัดต้นไม้โดยจะตัดกิ่งก้านออกและเหลือลำต้นไว้ เพื่อให้สามารถแตกกิ่งและใบได้ใหม่ เมื่อตัดต้นไม้แล้วจะเผาไร่ จากนั้นจึงเริ่มปลูกข้าว กำจัดวัชพืชในไร่ข้าวจนเก็บเกี่ยว ชาวกะเหรี่ยงไม่ปลูกฝิ่น นอกจากมีทำไร่แล้ว ยังนิยมเลี้ยงหมู ไก่ เพื่อไว้ใช้ในพิธีกรรมต่างๆ เลี้ยง วัว ควาย ไว้บรรทุกของและไถนา

อาหาร อาหารหลักที่รับประทานกันเป็นประจำคือ ข้าว และกับข้าว ได้แก่ น้ำพริก และผักต่างๆ ส่วนเนื้อสัตว์นั้นจะได้รับประทานก็เมื่อมีการประกอบพิธีกรรมต่างๆ เช่น การแต่งงาน การเลี้ยงผี ฯลฯ ชาวกะเหรี่ยงไม่นิยมรับประทานข้าวเหนียว ข้าวที่รับประทานกันเป็นประจำคือข้าวซ้อมมือ เกือบทุกครัวเรือนจะมีครกกระเดื่องตำข้าว

ความเชื่อทางศาสนา กะเหรี่ยงมีความเชื่อทางวิญญาณมาก พวกเขาเชื่อว่าทุกแห่งทุกหนจะมีผีสิงสถิตอยู่ ผีที่กะเหรี่ยงนับถือมี 2 อย่าง คือ ผีเรือนและผีบ้าน ผีเรือนคือผีหรือเจ้าประจำบ้านเรือน คือ เมื่อบิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ยาย ที่ล่วงลับไปแล้ว วิญญาณยังคงวนเวียนอยู่ในบ้าน คอยป้องกันรักษาให้ลูกหลานอยู่เย็นเป็นสุข พวกเขาจะเลี้ยงผีเรือน อย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง ส่วนผีบ้านเป็นผีหรือเทพารักษ์รักษาหมู่บ้าน เป็นผีเจ้าที่ ที่มีความสำคัญในพิธีเกี่ยวกับการเกษตรและพิธีกรรม เกี่ยวกับความอยู่ดีมีสุขของคนในหมู่บ้าน กะเหรี่ยงมีความผูกพันกับพิธีกรรมต่างๆตั้งแต่เกิดจนตาย พิธีที่สำคัญที่สุดของหมู่บ้าน ซึ่งทุกคนในหมู่บ้านต้องเข้าร่วมพิธี คือ พิธีเซ่นสรวงผีเจ้าที่ซึ่งปกป้องรักษาหมู่บ้าน พิธีนี้จัดปีละ 2 ครั้ง ครั้งแรกจัดฤดูฝน ครั้งที่สองจัดเมื่อสิ้นสุดฤดูการเกษตร

มุเซอ (Mussuh, Musoh, Musso)

ชนกลุ่มนี้เรียกตนเองว่า ลาฮู (Lahu) มีถิ่นฐานเดิมอยู่ในจีนและทิเบต ต่อมาเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านโครงสร้างการเมืองการปกครองท้องถิ่นในจีนขนานใหญ่ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นทำให้ลาฮูอพยพลงมาทางตอนใต้ จนกระทั่งเข้ามาอยู่ในดินแดนของประเทศพม่าและ

ประเทศไทยในที่สุด โดยปกติ ชาวลาฮูไม่มีระบบการหมุนเวียนการใช้ที่ดินแบบชาวกะเหรี่ยง จะอพยพเคลื่อนย้ายเพื่อแสวงหาที่ดินทำกินใหม่ทุกๆ 7 - 8 ปี จึงมีความเป็นไปได้ว่าลาฮูส่วนหนึ่ง เคลื่อนเข้าสู่ดินแดนของประเทศไทยโดยไม่รู้ตัว เท่าที่หลักฐานปรากฏ คาดว่าลาฮูอพยพเข้าสู่ ประเทศไทยประมาณ 150 - 200 ปี มาแล้ว (สารานุกรมชาติพันธุ์ลาฮู : 2538)

ลักษณะการตั้งถิ่นฐาน ลาฮูมักตั้งบ้านเรือนอยู่บนเขาสูงกว่า 4,000 ฟุตขึ้นไป และมักอยู่ห่างไกลจากแหล่งน้ำประมาณ 2 - 3 กิโลเมตร เพื่อรักษาต้นน้ำไม่ให้สกปรก จากหมู่บ้านและสัตว์เลี้ยงต่างๆ บ้านลาฮูจะมีทั้งที่ปลูกติดพื้นดินและบ้านใต้ถุนสูง บ้านที่ปลูกติดพื้นดินทำโดยการนำดินรอบๆ บริเวณมาปรับระดับให้สูงขึ้นจากพื้นดินเล็กน้อย และตัดไม้มาทำเสา ส่วนอีกประเภทหนึ่งจะยกพื้นสูงประมาณ 1 เมตรเศษ ใต้ถุนบ้านจะใช้เป็นที่เก็บสิ่งของเครื่องใช้ รวมทั้งสัตว์เลี้ยงต่างๆ

ระบบครอบครัว ลาฮูมีลักษณะครอบครัวเดี่ยว ไม่ปรากฏว่าลาฮูถือกฎระเบียบการสืบสายสกุลอย่างเคร่งครัด ภายในครอบครัวหนึ่งๆจะมี พ่อ แม่ ลูก และผู้สูงอายุซึ่งเป็นญาติฝ่ายหญิงอาศัยอยู่ด้วย ในการแต่งงาน ผู้ชายชาวลาฮูจะต้องย้ายเข้าไปอยู่กับครอบครัวของฝ่ายหญิงเพื่อทำงานตอบแทนพ่อแม่ของฝ่ายหญิงก่อนประมาณ 2 - 3 ปี จึงสามารถแยกตัวไปตั้งครอบครัวของตนใหม่ หรือไม่ก็ต้องจ่ายเงินทดแทนให้แก่บิดามารดาของฝ่ายหญิงตามแต่จะตกลงกัน ลาฮูนิยมการมีครอบครัวแบบผัวเดียวเมียเดียว และเป็นที่น่าสังเกตว่าไม่มีความเหลื่อมล้ำของสถานภาพทางเพศอย่างรุนแรงในสังคมลาฮู ผู้ชายลาฮูอาจเข้าครัวทำกับข้าวและเลี้ยงลูกเช่นเดียวกับผู้หญิง

อาชีพ ลาฮูยังชีพด้วยการปลูกข้าวไร่ พริก มะเขือ ข้าวโพด การเพาะปลูกในอดีตใช้วิธีการแบบโค่นเผา (slash & burn) โดยลาฮูจะถางฟางต้นไม้ทุกต้นในฤดูแล้ง ทิ้งไว้ให้แห้งแล้วก็จุดไฟเผาเพื่อใช้ถ่านเป็นปุ๋ย พอถึงฤดูฝนจะหยอดเมล็ดข้าวไร่ โดยใช้ไม้ปลายแหลงปักในดินเพื่อให้เกิดหลุม แล้วหยอดเมล็ดข้าวไร่ลงไปหลุมละประมาณ 3 - 4 เมล็ด นอกจากการเพาะปลูก ชาวลาฮูยังเป็นนักล่าสัตว์ที่เก่งหาตัวจับยาก โดยจะออกล่าสัตว์หลังฤดูเก็บเกี่ยว เริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายนเป็นต้นไป การล่าสัตว์ของชาวลาฮูเป็นไปเพื่อการยังชีพ ไม่ใช่เป็นการล่าเพื่อความสนุกสนาน (ฉลาดชาย รมิตานนท์ : 2533)

นอกจากนี้ ชุมชนลาฮูในอดีตยังมีการเพาะปลูกฝิ่น เพื่อใช้เป็นยาสมุนไพรบรรเทาอาการของโรคหลายชนิด เช่น โรคหืดหอบ โรคปวดเมื่อยตามกล้ามเนื้อที่เกิดจากการทำงานหนักในแต่ละวัน รวมถึงบรรเทาอาการเจ็บปวดอื่นๆ เนื่องจากชุมชนลาฮูอยู่ห่างไกลไม่สามารถเข้าถึงการบริการทางการแพทย์แผนใหม่ได้ง่ายๆ

ความเชื่อทางศาสนา ลาสูมีความเชื่อเรื่องผี ผีที่มีอำนาจสูงสุดได้แก่ ผีฟ้า ที่เรียกว่า พระเจ้าก๊อซาซึ่งเปรียบเสมือนพระเจ้าของพวกเขา ลาสูเชื่อว่าผีฟ้าเป็นผู้สร้างสรรพสิ่งที่ดีงามทั้งหลายในโลกนี้ นอกจากนี้ก็มีผีเรือน ผีหมู่บ้าน ผีเหล่านี้เป็นผีดี ส่วนผีพายุ ผีน้ำ ผีป่า ผีภูเขาหลวง ผีเหล่านี้จะนำความชั่วร้ายและความเสียหายมาสู่ครอบครัวและหมู่บ้าน

ลาสูเป็นกลุ่มที่สม่ำเสมอในขนบธรรมเนียม ประเพณีทางศาสนาของตนมากที่สุด ศาสนากับวิถีชีวิตของลาสูไม่สามารถแยกจากกันได้อย่างเด็ดขาด ชุมชนแต่ละแห่งจะมีศาสนสถานเพื่อใช้เป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมทางศาสนาของชุมชน โดยจะไปชุมนุมกันทุกวันขึ้นและแรม 15 ค่ำ เพื่อเดินรำบวงสรวงพระเจ้า และฟังคำสั่งสอนเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีของลาสูจากผู้นำทางศาสนา

โดยทั่วไป วิถีชีวิตของลาสูเกี่ยวพันอยู่กับกิจกรรมทางศาสนาหลักๆ 3 ประการ คือ การแสวงบุญ การสะเดาะเคราะห์ และการอยู่ศีลเพื่อล้างบาปทุกๆ 15 วัน

ลีสอ (Lisaw)

ชนเผ่านี้เรียกตัวเองว่า ลีซอ (Lisu) มีถิ่นฐานเดิมอยู่ทางต้นน้ำสาละวินและแม่น้ำโขงทางตอนเหนือของธิเบตและทางตะวันตกเฉียงใต้ของมณฑลยูนนานในประเทศจีน ลีซอในประเทศไทยอพยพมาจากเมืองเชียงตุงประเทศพม่า ลีซอจัดอยู่ในตระกูลภาษาธิเบตพม่า (สำนักงานสารนิเทศ กองบัญชาการทหารสูงสุด : 2520)

ลักษณะการตั้งถิ่นฐาน ลีซอมักตั้งหมู่บ้านสูงกว่าระดับน้ำทะเลประมาณ 5,000 ฟุต หมู่บ้านจะอยู่ใกล้ลำน้ำตก เพื่อจะได้ใช้ไม้ไผ่หรือไม้ของทะเลกลางปล้องตลอดต่อกันคล้ายท่อน้ำประปาจากบนเขาเอาน้ำมาใช้ในหมู่บ้านได้ทุกหลังคาเรือน โดยไม่ต้องเดินไปตักน้ำในห้วยหรือลำธาร การปลูกบ้านของลีซอมี 2 แบบ คือ ปลูกอยู่กับดิน และแบบยกพื้น ขึ้นอยู่กับความนิยมและความเหมาะสมของแต่ละคน แต่ส่วนใหญ่จะเป็นบ้านติดดิน เพราะสิ้นเปลืองน้อยกว่า บ้านลีซอส่วนใหญ่สะอาด เรียบร้อย จัดเป็นสัดส่วน

ระบบครอบครัว ครอบครัวของลีซอเป็นแบบครอบครัวเดี่ยว มี พ่อ แม่ ลูก ในครอบครัวหนึ่งๆอาจมีญาติพี่น้อง พี่ป้าหน้าอา มารวมอยู่ด้วย นิยมการมีผัวเดียวเมียเดียว แต่ก็ไม่ได้กฎหมายตายตัว ผู้ชายอาจมีภรรยาหลายคนก็ได้ ลีซอถือว่าหญิงที่ตนได้มาเป็นภรรยา เป็นการซื้อจาก

บิดามารดาของฝ่ายภรรยา ดังนั้น หากเขามีฐานะทางเศรษฐกิจดี มีเงินพอที่จะซื้อ ก็อาจซื้อภรรยาได้หลายคน แต่ก็ต้องขึ้นอยู่กับภรรยาคนแรกจะตกลงยินยอมด้วยหรือไม่

โครงสร้างทางสังคม ลีซอถือว่าชายเป็นผู้นำในครอบครัว เป็นหัวหน้า และมีอำนาจมากกว่าหญิง ชายเป็นผู้เลือกที่อยู่ ที่ดินสำหรับเพาะปลูก เมื่อหญิงแต่งงานแล้วต้องใช้นามสกุลหรือแซ่ของสามี บุตรใช้แซ่ของบิดา

ชายทำหน้าที่หักล้างถางพง โคนต้นไม้ใหญ่ ตัดต้นไม้เพื่อทำฟืนสำหรับหุงหาอาหาร สร้างและซ่อมแซมบ้านเรือน ส่วนหญิงทำหน้าที่หุงหาอาหารตามปกติ รวมทั้งทำความสะอาด หิ้งบูชาผีในบ้าน ซักผ้า ตำข้าว เกี่ยวหญ้าคา และเย็บซ่อมผ้า โดยปกติหญิงชาวลีซอจะทำงานหนักและมากกว่าผู้ชาย ต้องตื่นแต่เช้า ตำข้าว สุมไฟ ทำอาหาร ดักน้ำ เอาข้าวให้ไก่และหมู พอสายหน่อยพากันไปไร่ วางจากงานไร่ก็ปั่นฝ้าย ขณะเดียวกันผู้เฒ่าผู้แก่ก็จะสะพายลูกติดตัวไปด้วย (ขจัดภัย บุรุษพัฒนา : 2538)

อาชีพ ลีซอทำไร่แบบเลื่อนลอย ปลูกข้าวบริโภค ปลูกข้าวโพดสำหรับเลี้ยงสัตว์และขายเลี้ยงหมู ไก่ เพื่อใช้ในพิธีกรรมและบริโภค ม้าและพ่อสำหรับใช้งาน วัวสำหรับขาย ลีซอมีการติดต่อในทางค้าขายกับคนพื้นราบบ้าง สินค้าที่นำไปขายได้แก่ พริกไทย มันฝรั่ง

พวกลีซอปลูกฝิ่นมากเป็นที่ 2 รองจากมั่ว การปลูกฝิ่นเริ่มปลูกหลังจากเก็บเกี่ยวข้าวโพด ลีซอจะปลูกฝิ่นในพื้นที่ที่เคยปลูกข้าวโพดมาก่อน ดันฝิ่นได้อาศัยต่อข้าวโพดเป็นปุ๋ย และต้นข้าวโพดก็ได้อาศัยซากต้นฝิ่นเป็นปุ๋ยเช่นเดียวกัน ในอดีตที่ผ่านมา ฝิ่นเป็นสินค้าที่นำรายได้ให้ชาวลีซออย่างงดงาม

ความเชื่อทางศาสนา ลีซอนับถือผีเหมือนชาวเขาเผ่าอื่นๆ โดยเชื่อว่ามีทั้งผีดีและผีร้าย ทั้งมีประจำอยู่ในที่ต่างๆ ในบ้านเรือน หมูบ้าน ตามไร่ ห้วย ลำธาร บ้างก็เที่ยวเร่ร่อนอยู่ ดังนั้นด้วยความเกรงกลัววิญญาณภูติผีปิศาจนี้ จึงมีศาลไว้สำหรับเคารพบูชาเช่นไหว้กันอยู่เสมอเพื่อไม่ให้ผีมาทำอันตรายตน ในขณะเดียวกัน ก็เพื่อให้ผีดีมาปกป้องรักษาคุ้มครองให้ร่มเย็นเป็นสุข ให้พืชพันธุ์ที่ปลูกบริบูรณ์ด้วย และโดยที่ลีซอนับถือดวงวิญญาณของบรรพบุรุษจึงมีการจัดแท่นบูชาไว้ตามบ้านตน มีการเช่นไหว้บรรพบุรุษเช่นเดียวกับชาวเขาเผ่าอื่นๆ ดังนั้นพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการไหว้ผีไหว้วิญญาณ จึงต้องปฏิบัติกันโดยเคร่งครัด

ลักษณะของหมู่บ้านลีซอที่ขาดไม่ได้อย่างหนึ่งคือ ทุกๆหมู่บ้านจะต้องมีศาลผีประจำหมู่บ้าน ลีซอนับถือผีประจำหมู่บ้านอย่างเคร่งครัด คล้ายเป็นเทพเจ้า "GOD" ถ้าไม่มีศาลผีตั้ง

กล่าวถือว่าเป็นหมู่บ้านที่ไม่สมบูรณ์แบบ ด้วยความเชื่อว่าผีนี้จะเป็นผู้ที่ปกป้องรักษา คุ้มครองชีวิตทุกชีวิตในหมู่บ้าน เป็นผู้ดลบันดาลให้มีความสุข พ้นจากโรคภัยไข้เจ็บ

ผู้ที่มีบทบาทสำคัญสำหรับความเชื่อเหล่านี้ มี 2 คน คือ หมอเมืองและหมอผี

หมอเมือง เป็นผู้นำทางศาสนา เป็นผู้ทำพิธีบูชาผีประจำหมู่บ้าน หมอเมืองเป็นตำแหน่งที่ไม่สืบสายต่อไปยังลูกหลาน ชาวสีขอมจะตั้งผู้อาวุโสในหมู่บ้านเพียง 1 คน เป็นหมอเมือง ซึ่งจะเป็นผู้ที่ทุกคนในหมู่บ้านให้ความนับถือ มีข้อกำหนดตามประเพณีของสีขอมว่าหมอเมืองจะต้องไม่กินเนื้อสัตว์บางชนิด เช่น ภูเขา เห็ด หมี่ และหมอเมืองจะเป็นผู้มีส่วนในการออกความคิดเห็นในการเลือกที่อยู่หรือย้ายที่อยู่ใหม่

หมอผี เป็นผู้ทำการติดต่อระหว่างผีกับคน โดยเฉพาะเมื่อมีการเจ็บไข้โดยไม่ทราบสาเหตุ หมอผีจะเป็นผู้ที่ติดต่อกับผี และรักษาความเจ็บไข้เหล่านั้น ชาวสีขอมมีความเชื่อว่าผีมีจริง แทบทุกหมู่บ้านจึงมีหมอผีอยู่ประจำ หมอผีเป็นได้เฉพาะคน ไม่มีการสืบสายโลหิตไปยังลูกหลาน หมอผีสีขอมจะมีเฉพาะผู้ชาย จะเป็นคนหนุ่มหรือแก่ก็ได้

แม้ว (Meo, Miao)

ชนกลุ่มนี้เรียกตัวเองว่า "ม้ง" (Hmong) ถิ่นกำเนิดของชาวม้งยังไม่เป็นที่ทราบแน่ชัด ชาวม้งอพยพเข้าสู่ประเทศไทยเมื่อประมาณสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง โดยเดินทางจากทางตอนใต้ของประเทศจีนผ่านประเทศลาวเข้ามาทางจังหวัดเชียงราย น่าน และ เลย (สารานุกรมชาติพันธุ์ม้ง : 2538)

ลักษณะการตั้งถิ่นฐาน ชาวม้งในประเทศไทยนิยมตั้งบ้านเรือนอยู่ตามภูเขาสูงๆ ส่วนใหญ่จะอยู่ในระดับ 3,000 - 5,000 ฟุตจากระดับน้ำทะเล ถ้ายอดเขามีที่ราบมากพอจะรวมกันอยู่เป็นหมู่บ้าน แต่ถ้ามีที่ราบไม่พอ ก็จะตั้งหมู่บ้านกระจัดกระจายตามไหล่เขา แต่นิยมปลูกบ้านใกล้ๆกับญาติพี่น้อง ในแต่ละหมู่บ้านจะมีตั้งแต่ 4-5 ครัวเรือนขึ้นไปจนถึงประมาณ 50-100 ครัวเรือน และที่สำคัญชาวม้งนิยมตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้ต้นน้ำ และจะนำน้ำไปใช้โดยการไปตักหรือต่อลำรางไม้ไผ่เข้ามาใกล้หมู่บ้าน

โครงสร้างทางสังคม ลักษณะการปกครองของชุมชนชาวม้งจะมีลักษณะเหมือนกับหมู่บ้านทั่วไป คือมีคณะกรรมการหมู่บ้านทำหน้าที่เป็นผู้ปกครองหมู่บ้าน ดูแลความสงบสุขและช่วยระงับกรณีพิพาทต่างๆ คณะกรรมการหมู่บ้านจะเลือกจากผู้อาวุโสจากแซ่ต่างๆในหมู่บ้าน ที่

มีลักษณะเป็นผู้นำที่น่าเชื่อถือ เป็นคนซื่อสัตย์ ให้ความร่วมมือกับหมู่คณะเป็นอย่างดี และมีความรู้ในเรื่องผี เรื่องประเพณีด้วย ดังนั้นหมอผีจึงมักจะเป็นหนึ่งในคณะกรรมการหมู่บ้านด้วย ในปัจจุบัน คณะกรรมการหมู่บ้านต้องเป็นผู้ที่สามารถพูดและเข้าใจภาษาไทย เพราะจะต้องติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ (ลิขิต ธีรเวคิน : 2521)

ระบบครอบครัว ผู้ชายมักสามารถมีภรรยาเกินกว่าหนึ่งคนและทุกคนจะเข้ามาอยู่รวมกันในบ้านของฝ่ายสามี แต่ก็มีจำนวนน้อย ข้อห้ามซึ่งยึดถือกันมากคือ ไม่อนุญาตให้มีการแต่งงานกับคนแซ่หรือตระกูลเดียวกัน เพราะเป็นพี่น้องกัน แต่จะนิยมแต่งงานระหว่างญาติลูกพี่ลูกน้องซึ่งมีแซ่ต่างกัน แม้ปัจจุบันชาวม้งนิยมตั้งนามสกุลใหม่แบบคนไทย แต่ทุกคนก็ยังมีตระกูลแซ่เดิมของตนเอง และสามารถสืบสาวความเป็นญาติร่วมแซ่ตระกูลกันได้ ซึ่งความสัมพันธ์นี้ได้ส่งผลถึงการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในยามเจ็บไข้ หรือทุกข์ยากด้วย

อาชีพ ชาวม้งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพหลักทางเกษตรกรรม ได้แก่ การเพาะปลูกข้าว ข้าวโพด ผืน และ ข้าวฟ่าง นอกจากการเพาะปลูกแล้ว ชาวม้งก็ยังเลี้ยงสัตว์ เช่น หมู ไก่ ม้า ชาวม้งทุกคนจะมีไร่อย่างน้อยหนึ่งแห่ง สมาชิกทุกคนในครอบครัวช่วยกันทำไร่ วิธีการทำไร่จะใช้วิธีทางป่าในฤดูแล้ง เมื่อทางป่าหมดแล้วจะทิ้งไว้ให้แห้ง จากนั้นก็จะเผา จนเข้าฤดูฝนจึงเริ่มปลูกพืช เมื่อเพาะปลูกพืชไร่ในพื้นที่ดินเดิมต่อเนื่องกันประมาณ 3-5 ปี ชาวม้งจะย้ายไปเพาะปลูกในที่แห่งอื่น ทั้งนี้เนื่องจากสภาพดินเสื่อมโทรมลง ในปัจจุบัน การปลูกฝิ่นลดน้อยลงมาก มีบ้างที่ปลูกไว้เพื่อบริโภคเอง โดยได้หันมาปลูกพืชเพื่อการค้าแทน (ขจิตภัย บุรุษพัฒน์ : 2526)

ความเชื่อทางศาสนา ชาวม้งมีการนับถือวิญญาณ ซึ่งมีอยู่หลายชนิด มีทั้งที่เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์เกี่ยวกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และที่เป็นวิญญาณของบรรพบุรุษ โดยมักใช้คำเรียกสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นับถือเหล่านี้ว่า "ผี" แบ่งได้หลายระดับ เช่น

- เทพเจ้า เรียกว่า ไชว ซึ่งจัดว่าเป็นผู้สร้างสรรพสิ่งทั้งปวงและเป็นผู้ดูแลโลกทั้งหมด ที่สำคัญอีกตนหนึ่งคือ ยุว่าต๊ะเต่ง เป็นผู้อนุญาตให้คนมาเกิด ตัดสินชีวิตคนและกำหนดอายุคน เปรียบเหมือนพญามัจจุราช
- เหน้ง ผีที่คอยต่อสู้กับผีร้าย มีบทบาทในการช่วยเหลือผู้คนยามเจ็บป่วย
- ผีเรือน ซึ่งอยู่ประจำประตูหน้าบ้าน เสากลางบ้าน เตาไฟใหญ่ เตาไฟเล็ก
- วิญญาณบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ เช่น ที่อยู่บนฟ้า ในลำน้ำ ประจำต้นไม้ ภูเขา ไร่นา ฯลฯ

ในแต่ละปีชาวม้งต้องเช่นสังเวยสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้ปีละครั้ง จึงต้องมีหมอผีเป็นผู้ติดต่อกับผีต่างๆโดยการเข้าทรง นอกจากหมอผีที่เป็นคนทรงแล้ว ในหมู่บ้านอาจจะมีหมอคาถาและหมอสมุนไพรอีกด้วย โดยทั้งสองคนหลังนี้ไม่มีอำนาจในการติดต่อกับผี แต่สามารถรักษาใช้ด้วยการใช้คาถาและสมุนไพร

อีกสิ่งที่จะสะท้อนถึงการนับถือวิญญาณของชาวม้ง คือ การไม่กล่าวสิ่งไม่ดี และประพฤติไม่ดีต่อสิ่งที่เคยเคารพว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในบ้าน 5 แห่ง ได้แก่ ประตูหน้าบ้าน เสากลางบ้าน หรือ เสาที่อยู่ใกล้เตาไฟเล็ก ฝาผนังตรงข้ามประตูหน้าบ้านซึ่งเป็นที่ตั้งของหิ้งบูชา เตาไฟใหญ่ และเตาไฟเล็ก รวมทั้งไม้นั่งบนธรณีประตู ไม่ใช้มีดสับหรือฟันเสา ไม่ถ่มน้ำลายใส่เตาไฟ

ส่วนที่ 2 ผลการวิจัยจากการสัมภาษณ์เจาะลึก

รวบรวมจากการสัมภาษณ์เจาะลึก (Indepth interview) กลุ่มตัวอย่าง รวม 4 กลุ่ม ได้แก่

1. คณะกรรมการโครงการวิทยุชุมชน และ ผู้อำนวยการสถานีวิทยุกระจายเสียงองค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย (อสมท.)จังหวัดแม่ฮ่องสอน
 - รายการวิทยุชุมชนที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน
2. ผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาเผ่า กะเหรี่ยง มูเซอ ลีซอ แม้ว
 - การรับรู้เกี่ยวกับการจัดการวิทยุชุมชนตามรัฐธรรมนูญมาตรา 40
 - แนวคิดการมีส่วนร่วมในการจัดการวิทยุชุมชน
 - บทบาทในการจัดการวิทยุชุมชน
 - ปัญหา อุปสรรค และแนวทางการแก้ไขปัญหาการจัดการวิทยุชุมชน
3. หัวหน้าส่วนราชการ
4. องค์กรพัฒนาเอกชน

โดยนำเสนอผลการวิจัยประเด็นการสัมภาษณ์เจาะลึกกลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่ม ดังนี้

1 รายการวิทยุชุมชนที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน

ในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน มี 2 หน่วยงานที่จัดตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงขึ้น คือ กรมประชาสัมพันธ์ และ องค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย (อสมท.) และหลังจากรัฐธรรมนูญได้กำหนดบทบัญญัติมาตรา 40 ทั้ง 2 หน่วยงานต่างเตรียมแผนเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น โดยได้มอบนโยบายให้สถานีวิทยุกระจายเสียงฯในสังกัดดำเนินการโครงการนำร่องวิทยุชุมชนเหมือนกัน แต่จากการศึกษารูปแบบและวิธีดำเนินการรายการวิทยุชุมชนของทั้ง 2 สถานีฯในจังหวัดแม่ฮ่องสอนค่อนข้างจะมีความแตกต่างกันมาก ทั้งในเรื่องของแนวคิดและวิธีการ

แม้ว่ารายการวิทยุชุมชนที่ดำเนินการกันอยู่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนในปัจจุบันนี้ จะยังไม่เป็นไปตามแนวคิดของวิทยุชุมชนอย่างสมบูรณ์ แต่การศึกษาถึงการดำเนินการวิทยุชุมชนใน

ปัจจุบัน ก็สามารถสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการจัดวิทยุชุมชนในอนาคต

รายการที่แม่ฮ่องสอน

สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดแม่ฮ่องสอน ของกรมประชาสัมพันธ์ ซึ่งทำการส่งกระจายเสียง 2 ระบบ คือ ระบบ A.M.ความถี่ 981 KHz. และระบบ F.M.ความถี่ 104 MHz. ได้จัดรายการวิทยุชุมชนตามโครงการวิทยุชุมชนคน อปม.(อาสาสมัครประชาสัมพันธ์ประจำหมู่บ้าน) ตามนโยบายของกรมประชาสัมพันธ์ที่ได้สั่งการมา โดยออกอากาศในระบบ F.M. ความถี่ 104 MHz. ชื่อรายการ "ที่นี่แม่ฮ่องสอน" ซึ่งได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินโครงการวิทยุชุมชน คน อปม.(อาสาสมัครประชาสัมพันธ์ประจำหมู่บ้าน) จังหวัดแม่ฮ่องสอน และคณะทำงานโครงการฯ ซึ่งผู้อำนวยการสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดแม่ฮ่องสอน อธิบายถึงการพิจารณาแต่งตั้งคณะกรรมการว่า

"เราได้พิจารณาจากผู้มีความรู้และหน่วยราชการที่เราคิดว่าจะเกี่ยวข้องกับรายการวิทยุชุมชน ผู้นำในท้องถิ่นที่เราเห็นว่ามีความรู้ความสามารถทางด้านข่าวสาร เราได้พิจารณาร่วมกันในสถานีก่อนว่า ใครที่สนใจสถานีวิทยุของเราบ้าง จากที่เขาเคยมาใช้บริการของเรา เราก็ได้พิจารณาจากจุดนั้น แล้วก็ทำหนังสือเชิญมาเป็นกรรมการร่วม ทุกท่านก็ยินดี หลังจากที่เรacheิญแล้ว เราก็มีประชุมและแจ้งให้ทราบถึงวัตถุประสงค์ของโครงการนี้ กรรมการก็ยินดีมา"

สำหรับวันและเวลาออกอากาศรวมทั้งรูปแบบรายการที่กำหนดแบ่งเป็น 3 ช่วง คือ "แม่ฮ่องสอนวันนี้" "สายตรงจากคนฟัง" และ "เปิดตำนาน" นั้น ก็เป็นการกำหนดขึ้นจากที่ประชุมคณะกรรมการทั้งสิ้น

"กรรมการได้ประชุมร่วมกันว่าจะจัดรายการอย่างไร ถึงจะให้เป็นที่วิทยุชุมชนที่แท้จริง คิดว่าแต่ละชุมชนจะต้องการอะไรบ้าง คณะกรรมการซึ่งคลุกคลีอยู่กับชุมชนต่างๆ เขาก็มา แล้วก็ให้แนวทางถึงความต้องการของชุมชนต่างๆ แล้วเราก็มาร่วม เราใช้เวลา 1 ชั่วโมง สำหรับวิทยุชุมชน เราพิจารณากันตั้งแต่เวลา ว่าเวลาใดที่เหมาะสม และคิดว่าน่าจะมีรายการอะไรบ้างที่จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนอย่างแท้จริง"

จะเห็นได้ว่า การจัดการวิทยุชุมชนของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดแม่ฮ่องสอนนั้น มีรูปแบบและวิธีการอย่างที่ว่าส่วนราชการมักจะปฏิบัติกัน เช่น คณะกรรมการทั้ง 2 ชุดซึ่งได้รับการแต่งตั้งขึ้นนั้น ก็มาจากส่วนราชการเป็นส่วนใหญ่ นอกนั้นเป็นเจ้าหน้าที่สถานี และสื่อมวลชนในพื้นที่บ้าง ส่วนตัวแทนจากชุมชนมีเพียง 2-3 คนเท่านั้น ซึ่งหากจะพิจารณา

โดยผิวเผิน อาจจะทำให้เข้าใจได้ว่า เปิดโอกาสให้ชุมชนน้อยเกินไป แต่จากการศึกษาพบว่า ตัวแทนชุมชนไม่ค่อยให้ความสนใจต่อการจัดรายการ เพราะไม่มีคำตอบแทน การแต่งตั้งคณะกรรมการก็ไม่บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ตามข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดแม่ฮ่องสอน ดังนี้

“ในการประชุม คณะกรรมการก็แสดงความคิดเห็นดี ก็แข่งขันดี แล้วก็หายเงียบไปหมด อาจเป็นเพราะวิทยุเราไปไม่ไกล กลุ่มผู้ฟังของเรานี้ในเมือง”

“กรรมการมาประชุมบ่อย แสดงความคิดเห็นแล้วก็ทิ้ง เขาต้องการคำตอบแทนทุกครั้งที่มา เขาบอก ผมต้องเสียเงินค่ารถ เสียเวลาทำงาน ขนาดไปเชิญถึงบ้าน เขายังไม่มา ไม่อยากหวังกับคณะกรรมการ ดอนแรกมีเงินก็มา ดอนหลังไม่มีเงินก็ไม่มา”

และหากจะวัดสัมฤทธิ์ผลของรายการด้วยโทรศัพท์จากผู้ฟังเช่นเดียวกับรายการวิทยุทั่วไป วิธีการนี้อาจจะใช้ไม่ได้กับรายการที่แม่ฮ่องสอน มีข้อสรุปที่ตรงกันทั้งจากผู้อำนวยการสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดแม่ฮ่องสอนและเจ้าหน้าที่สถานีที่เกี่ยวข้องในรายการว่า

“คนแม่ฮ่องสอนไม่กล้าแสดงออก คนที่สนใจพูดคุยออกวิทยุจะน้อยกว่าที่อื่น ผู้ฟังส่วนใหญ่เป็นวัยรุ่น ชอบบันเทิงเป็นหลัก ชาวคราวถ้าเป็นชาวไกลตัว ก็ไม่ค่อยสนใจ”

“ที่แม่ฮ่องสอน คนที่นี่ไม่กล้าแสดงออก คนที่แสดงออกจะเป็นวัยรุ่น เยาวชนฟังเพลงที่ออกไปสำรวจ ถามว่าชอบฟังอะไรมาก ชอบเพลง ฟังข่าวนิดหน่อย ชอบฟังข่าวชาวบ้าน แบบเอาหนังสือพิมพ์มาอ่าน แต่ของเราทำอย่างนั้นไม่ได้”

“คนที่นี่ชอบอยู่เฉยๆ เงียบๆ ไม่แสดงความคิดเห็น คนที่นี่ไม่เหมือนที่อื่น ทำรายการแล้วก็ท้อ ไม่มี feed back คือฟังอย่างเดียว ถามว่าฟังไม่ ฟัง แต่ชอบฟังเพลงไม่ชอบแสดงความคิดเห็น”

สภาพเช่นนี้จะพบได้เช่นกันในรายการวิทยุชุมชนของสถานีวิทยุกระจายเสียงองค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย (อสมท.) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

รายการที่แม่ฮ่องสอน วางกลุ่มเป้าหมายไว้ที่ชุมชนในเขตเทศบาลซึ่งไม่มีชุมชนชาวไทยภูเขาเผ่าไตอาศัยอยู่ในเขตเทศบาล เนื่องจากเขตบริการของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดแม่ฮ่องสอน ระบบ F.M.ความถี่ 104 MHz. มีเขตบริการไม่ไกล สามารถรับฟังได้ชัดเจนในพื้นที่เขตเทศบาลเท่านั้น แต่กรณีนี้ก็ถือว่าเป็นไปตามหลักการของวิทยุชุมชนที่ว่า เป็นสถานีวิทยุที่มีรัศมีการออกอากาศครอบคลุมเฉพาะพื้นที่เท่านั้น คือ มีลักษณะเป็น narrowcasting ไม่ใช่ broadcasting และแม้ว่ากลุ่มเป้าหมายของรายการจะไม่ใช้ชุมชนชาวไทย

ภูเขาซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายของงานวิจัยนี้ แต่ผลการดำเนินการรายการที่แม่ฮ่องสอน ก็สามารถสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อวิทยุชุมชนได้ ดังนี้

1. รายการนี้ไม่ได้เกิดขึ้นจากความต้องการของชุมชน ตามหลักการของวิทยุชุมชนที่ถือหลักว่าคนส่วนใหญ่แสดงความคิดเห็นความต้องการร่วมกัน ซึ่งส่งผลถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดรายการ อาจกล่าวได้ว่า ชุมชนจะมีส่วนร่วมมากน้อยเพียงใด ไม่ได้ขึ้นอยู่กับโอกาสให้ชุมชนเข้ามีส่วนร่วมเท่านั้น แต่ยังขึ้นอยู่กับความต้องการ ความสนใจของชุมชนที่มีต่อโครงการด้วย

2. เนื่องจากโครงการวิทยุชุมชนไม่ได้ส่งผลกระทบใดๆในด้านลบต่อสังคม ต่อชุมชน จึงทำให้ไม่มีชุมชนใดให้ความสนใจต่อโอกาสการมีส่วนร่วมที่ส่วนราชการจัดให้ ยิ่งไปกว่านั้น การที่ชุมชนไม่สนใจเข้าร่วมโครงการ อาจเป็นเพราะไม่ได้รับประโยชน์ทางการเงินหรือทางด้านเศรษฐกิจ ตรงกันข้าม การเข้าร่วมในการจัดวิทยุชุมชนยังอาจทำให้ต้องเสียสละบางส่วนด้วย

3. เป็นที่น่าสังเกตว่า ในสังคมเมืองประชาชนมีวิถีชีวิตแบบต่างคนต่างอยู่ ตัวใครตัวมัน จึงมักไม่ค่อยสนใจการทำงานเพื่อส่วนรวม เป็นลักษณะของสังคมที่ขาดจิตสำนึกสาธารณะ (public mind)

สถานีวิทยุกระจายเสียงองค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย (อสมท.) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

องค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย (อสมท.) จัดตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ในระบบ F.M. ความถี่ 99.5 MHz. นับเป็นสถานีวิทยุกระจายเสียงที่มีความสำคัญอีกสถานีหนึ่งของจังหวัดแม่ฮ่องสอน เนื่องจากมีเขตบริการกว้างครอบคลุมพื้นที่มาก ผู้วิจัยได้ทดสอบผลการรับฟังตามพื้นที่หมู่บ้านชาวไทยภูเขาซึ่งเป็นพื้นที่ที่ทำการศึกษา พบว่าสามารถรับฟัง F.M. 99.5 MHz. ได้ชัดเจน

สถานีวิทยุกระจายเสียงองค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย(อสมท.)จังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้จัดรายการวิทยุชุมชนเป็นจังหวัดนำร่องตามนโยบายขององค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย(อสมท.) เช่นกัน โดยกำหนดแนวคิด(concept)ของสถานีฯ ว่าเป็นวิทยุเพื่อชุมชน (Radio for community) ผู้อำนวยการสถานีวิทยุกระจายเสียง อสมท.จังหวัดแม่ฮ่องสอน อธิบายว่า

“เริ่มจากนโยบายส่วนกลาง เมื่อปี 2541 ให้ 48 สถานีของ อสมท.ในต่างจังหวัดปรับตัว เป็น local station เพิ่มบริการชุมชน ให้เป็นประโยชน์กับท้องถิ่น ให้ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมให้รู้ สึกว่า เป็นของเขา ได้มอบอำนาจให้ทุกสถานีไปคิดแผนทำกัน เราก็มาทดลองโครงการนำร่อง วิทยุชุมชนเต็มรูปแบบ คืออุปโลกน์ขึ้นมาเองว่าเต็มรูปแบบ คือบริการตั้งแต่ ดี 5 - เทียงคืน หลักการของเราคือ เรารับข้อมูลจากชาวบ้าน เป็นศูนย์บริการข่าวสาร ลูกสุนัขหาย ลูกควายหาย คนหาย กระเป๋าตั้งค์หาย เราประกาศให้ เอาทุกอย่างแม้แต่งานบุญ งานศพ จากนั้นก็มีการรับ แจ้งข่าวสาร รับคำถาม สงสัยในบริการของหน่วยราชการหรือปัญหาต่างๆที่อยากจะรู้ คล้ายๆ เชิงร้องทุกข์ โดยจะประกาศแทรกท้ายรายการ แต่ถ้าด่วนจริงๆจะแทรกในระหว่างรายการ พยายามจะแทรกทุกรายการ จนถึงว่าตลอดทั้งหมด”

จะเห็นได้ว่า การจัดวิทยุชุมชนของสถานีวิทยุกระจายเสียง อสมท.จังหวัดแม่ฮ่องสอน ไม่มีลักษณะของรายการ แต่เป็นการแทรกข้อมูลของท้องถิ่นและของชุมชนเข้าในแต่ละช่วงรายการเท่านั้น

ประเด็นที่น่าสนใจและแตกต่างจากสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดแม่ฮ่องสอน ของกรมประชาสัมพันธ์ ซึ่งสะท้อนถึงมุมมองที่แตกต่างกันของผู้บริหารสถานีฯ ก็คือ ช่วงเริ่มโครงการฯ สถานีวิทยุกระจายเสียง อสมท.จังหวัดแม่ฮ่องสอนไม่มีการจัดตั้งคณะกรรมการ ด้วยเหตุผลตามที่ผู้อำนวยการสถานีวิทยุกระจายเสียง อสมท.จังหวัดแม่ฮ่องสอนได้ชี้แจงไว้ คือ

“แนวคิดตั้งคณะกรรมการ ที่แรกก็มีแนวคิดที่จะทำแต่เนื่องจากมีปัญหา เกรงว่า เราไม่สามารถปฏิบัติตามนโยบายของกรมการได้ เพราะว่ากรรมการคนนอกมาจากหลายฝ่าย ไม่มีความรู้ด้านสื่อสารมวลชน ไม่ใช่ผู้เชี่ยวชาญ แม่ฮ่องสอนไม่มีสถาบันอุดมศึกษา ไม่มีนักวิชาการ ด้านการสื่อสาร เราไม่แน่ใจว่ากรรมการจะมาครอบงำ ทำให้เราขาดอิสระในการทำงาน กลัวเขาจะมาแทรกแซง กลัวเขาจะมาโน้มน้าวเรา ถ้าเราทำเข้าที่แล้ว เราสามารถโน้มน้าวให้กรรมการ เข้าใจว่า เราต้องการทำอะไร แนวคิดตั้งกรรมการยังมีอยู่”

แต่สิ่งที่สถานีวิทยุกระจายเสียง อสมท.จังหวัดแม่ฮ่องสอนดำเนินการ คือ จัดแถลงเปิดตัวโครงการฯ ในที่ประชุมหัวหน้าส่วนราชการของจังหวัดแม่ฮ่องสอน

“ผมทำเอกสารเสนอผู้ว่าฯ เสนอที่ประชุมหัวหน้าส่วนราชการประจำเดือน เปิดแถลงข่าว ผมใช้คำว่า ขอเชิญชวน ไม่ใช่ขอความร่วมมือ ใช้คำว่าขอเชิญชวนหัวหน้าส่วนราชการ ทุกส่วนมาใช้บริการของเรา เพื่อประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารให้ประชาชนเข้าใจ”

“ที่ผ่านมาส่วราชการมักคิดว่าไม่มีความจำเป็นต้องประชาสัมพันธ์ เพราะไม่คุ้นเคยกับสิ่งเหล่านี้ ไม่เคยผ่านเมืองใหญ่มา เห็นว่าไม่จำเป็นต้องคิดว่าชาวบ้านยังงักก็ได้ แต่จริงๆแล้วชาวบ้านยังต้องการ”

แม้ว่าวิธีเริ่มต้นของสถานีวิทยุกระจายเสียง อสมท.จังหวัดแม่ฮ่องสอนจะแตกต่างจากสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดแม่ฮ่องสอน แต่การโทรศัพท์เข้าร่วมรายการของผู้ฟังกลับมีสภาพไม่แตกต่างกัน

“เราก็พยายามสะท้อนปัญหาชาวบ้านขึ้นมาด้วย โดยเปิดให้เขียนจดหมายถามหรือโทรศัพท์ ซึ่งช่วงแรกไม่มีใครโทรเข้ามาเลย ไม่ว่าจะแจ้งเหตุ หรือให้ความเห็นอะไร ไม่มีเลยอย่างดีแค่ขอเพลง แต่พูดหลังไมค์ ไม่กล้า on air คนแม่ฮ่องสอนไม่ชอบสาระ ไม่ชอบข่าว ไม่ชอบโฆษณา ต้องการความบันเทิงอย่างเดียว ไม่ชอบ DJ พูดมาก ไม่กล้าแสดงความคิดเห็นเนื่องจากสังคมเล็กแคบ จะรู้จักกัน พอใครโทรเข้ามาก็จะแฉวกัน ไม่กล้าเข้ามามีส่วนร่วม เพราะจำเสียงกันได้ เขินอาย อีกส่วนคือ พูดไม่ชัด เป็นชาวเขา”

อีกกรณีหนึ่งที่น่าสนใจ ซึ่งสถานีวิทยุกระจายเสียง อสมท.จังหวัดแม่ฮ่องสอนพยายามดำเนินการ ก็คือ ประกาศเปิดรับ DJ (ผู้จัดรายการ) อาสาสมัคร โดยไม่มีค่าตอบแทน

“เราประกาศหา DJ อาสาสมัคร เพราะอยากมีภาษาท้องถิ่น ก็ได้อาสาสมัครมา 2 คน เป็นกะเหรียญกับไทยใหญ่ ก็จัดสรรเวลาให้ทดลองทำ ก็มอบนโยบายให้เขา มอบ concept ให้เขา หลักการคือ เป็นภาษาถิ่น เน้นเรื่องวัฒนธรรม เน้นความรักความสามัคคี เน้นเอาพระเจ้าอยู่หัวเป็นศูนย์กลาง คุณอยู่เผ่าไหน มาจากไหน ขอให้พระเจ้าอยู่หัวองค์เดียวกัน ขอให้รักสามัคคีเป็นหลัก เท่าที่เช็คดู ก็พบว่า เรตติ้งสูงมาก ซึ่งไม่น่าเชื่อ ผิดคาด”

อย่างไรก็ตาม การจัดสรรเวลาเพื่อเสนอรายการในภาษาถิ่นโดยผู้จัดรายการอาสาสมัครรวมทั้งการแทรกประกาศข่าวสารของท้องถิ่นและออกอากาศเสียงโทรศัพท์จากผู้ฟังในประเด็นต่างๆก็ยังไม่อาจกล่าวได้ว่าเป็นรายการวิทยุชุมชน เพราะประชาชนอีกเป็นจำนวนมากยังไม่ได้เข้าถึงรายการทุกคน การตัดสินใจการเลือกเนื้อหารายการยังเป็นของผู้จัดรายการและของเจ้าหน้าที่สถานีฯซึ่งผู้อำนวยการสถานีวิทยุกระจายเสียง อสมท.จังหวัดแม่ฮ่องสอนก็ยอมรับในข้อนี้

“อสมท.ยังไม่สามารถเรียกว่า วิทยุชุมชนตามวิชาการได้ เราก็เล็งไปเป็นวิทยุเพื่อชุมชน radio for community ถ้าเราประกาศว่า เราเป็นวิทยุเพื่อชุมชน ชาวบ้านเขากล้าที่จะเข้ามาขอใช้บริการฝากประกาศข่าวต่างๆ คือต้องการใช้ชื่อตัวนี้ให้เป็นสื่อ เราพยายามทำตรงนี้เพื่อแสดงบทบาทว่า เราคืนกำไรให้ชาวบ้าน ไม่ได้ทำธุรกิจอย่างเดียว เป็นที่พึ่งของชาวบ้าน เป็นส่วนหนึ่งของประชาชน เราคิดว่าตรงนี้เป็น การปรับตัวเป็นส่วนหนึ่งของมาตรา 40”

มีความแตกต่างที่น่าสนใจระหว่างผู้จัดรายการอาสาสมัครของสถานีวิทยุกระจายเสียง อสมท.จังหวัดแม่ฮ่องสอน กับ คณะอนุกรรมการโครงการวิทยุชุมชนของสถานีวิทยุกระจายเสียง แห่งประเทศไทยจังหวัดแม่ฮ่องสอน นั่นคือ แม้ทั้งสองหน้าที่ต่างก็ไม่ได้รับค่าตอบแทนเช่นกัน แต่ผู้จัดรายการอาสาสมัครเป็นผู้อาสาปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเต็มใจ ในขณะที่คณะ อนุกรรมการโครงการวิทยุชุมชนเป็นผู้ที่ได้รับการแต่งตั้ง ซึ่งอาจจะไม่ได้สนใจหรือไม่เต็มใจโดย ส่วนตัว จึงทำให้เกิดการละเลยต่อหน้าที่ แต่จากการสัมภาษณ์ผู้อำนวยการสถานีวิทยุกระจาย เสียง อสมท.จังหวัดแม่ฮ่องสอน ก็ทำให้ทราบถึงแรงจูงใจของผู้จัดรายการอาสาสมัครทั้ง 2 คน

“ทั้งคู่ทำมา 1 ปี ทั้งคู่ก็มาขอผมจะลงเล่นการเมือง นี่คือปัญหาของผม เขาประเมินว่า เขาดีจังมาก ผมก็บอกมาให้ใจเย็นๆ นี่คือปัญหาของผม เขาคิดว่าเขาดัง กะเหรี่ยงจะลง สท. (สมาชิกสภาเทศบาล-ผู้วิจัย) ไทยใหญ่จะลงวุฒิสมาชิกครั้งนี้ แต่ไม่ได้ลง แต่ก็มีแนวโน้มจะลง สส. นี่คือปัญหา จริงๆแล้ว เราไม่อยากให้เป็นอย่างนี้ “

ผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาเกี่ยวกับรายการวิทยุชุมชนในปัจจุบัน

สำหรับรายการที่แม่ฮ่องสอนของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัด แม่ฮ่องสอน กรมประชาสัมพันธ์นั้น เนื่องจากเขตบริการของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ความถี่ 104 MHz.ในระบบ F.M. จำกัดอยู่ในเขตเทศบาล ไม่ครอบคลุม ถึงหมู่บ้านชาวไทยภูเขา ทำให้ชุมชนชาวไทยภูเขาไม่มีโอกาสได้รับฟังรายการวิทยุชุมชนที่ออก อากาศในระบบ F.M. ในขณะที่สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดแม่ฮ่องสอน ความถี่ 981 KHz.ในระบบ A.M.ซึ่งรับฟังได้ตามหมู่บ้านชาวไทยภูเขา ก็ไม่มีการจัดรายการวิทยุ ชุมชน ทำให้รายการวิทยุชุมชนของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดแม่ฮ่องสอน ไม่เป็นที่รู้จักในหมู่บ้านชาวไทยภูเขาเลย

ส่วนรายการวิทยุชุมชนของสถานีวิทยุกระจายเสียงองค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย (อสมท.) จังหวัดแม่ฮ่องสอนซึ่งส่งกระจายเสียงในระบบ F.M.99.5 MHz.และสามารถรับฟัง ได้ในพื้นที่หมู่บ้านชาวไทยภูเขา ก็ปรากฏว่า ชนเผ่าที่รับฟังมากที่สุดก็คือ ชาวไทยภูเขาเผ่า กะเหรี่ยง เนื่องจากมีการจัดรายการเป็นภาษากะเหรี่ยงออกอากาศในวันเสาร์และวันอาทิตย์ มีผู้ นำชุมชนเผ่ากะเหรี่ยงเพียงคนเดียวที่ให้สัมภาษณ์ว่าเคยโทรศัพท์ไปร่วมรายการครั้งหนึ่ง แต่ไม่ สามารถติดต่อได้ “โทรติดยากมาก ก็เลยไม่โทรชอีกเลย” ส่วนคนอื่นๆยังไม่เคยโทรศัพท์เข้าไป ร่วมรายการเลย

ส่วนชาวไทยภูเขาเผ่าอื่นๆ จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน พบว่า มีการรับฟังรายการ วิทยุจาก F.M.99.5 MHz.บ้างเป็นครั้งคราวแต่ยังไม่เคยมีใครโทรศัพท์ไปร่วมในรายการวิทยุเลย

เนื่องจากบางหมู่บ้านไม่มีโทรศัพท์ใช้ บางหมู่บ้านมีโทรศัพท์เพียงเครื่องเดียวที่บ้านผู้ใหญ่บ้านเท่านั้น

ข้อสรุป กล่าวได้ว่า การจัดรายการวิทยุชุมชนทั้งของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดแม่ฮ่องสอนและสถานีวิทยุกระจายเสียง อสมท.จังหวัดแม่ฮ่องสอน ยังไม่ใช่วิทยุชุมชนตามหลักการสากลของวิทยุชุมชน แต่เป็นการใช้สื่อวิทยุกระจายเสียงเพื่อชุมชน เนื่องจากเนื้อหาสาระทั้งหมดและความเป็นเจ้าของยังไม่ได้เกิดจากความริเริ่มและบริหารจัดการของประชาชนในชุมชนโดยตรง (จุมพล รอดคำดี, 2541:23)

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากสถานีวิทยุกระจายเสียงองค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย (อสมท.) จังหวัดแม่ฮ่องสอนไม่ได้นำเสนอรายการวิทยุชุมชนที่มีวันเวลาออกอากาศที่ชัดเจน แต่ใช้วิธีแทรกข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับชุมชนไปตามช่วงเวลาต่างๆตลอดทั้งวัน จึงทำให้ผู้ฟังไม่ได้รับรู้เกี่ยวกับความเป็นรายการวิทยุชุมชนของสถานีฯ ส่วนรายการภาษากะเหรี่ยงซึ่งนำเสนอข่าวสารต่างๆรวมทั้งข่าวท้องถิ่น ก็มีรูปแบบและวิธีการนำเสนอเหมือนรายการอื่นๆโดยทั่วไป และการอาสาสมัครมาเป็นผู้จัดรายการก็เป็นการดำเนินการเฉพาะบุคคล ไม่เกี่ยวกับชุมชนแต่อย่างใด นอกจากนี้ ยังพบว่าแรงจูงใจของผู้จัดรายการอาสาสมัครอีกประการหนึ่ง คือ ความสนใจที่จะเป็นนักการเมือง โดยหวังที่จะใช้ความเป็นผู้จัดรายการวิทยุสร้างชื่อเสียงให้ตนเอง

2. การรับรู้ของผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาเกี่ยวกับการจัดการวิทยุชุมชนอันเนื่องมาจากมาตรา 40 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540

จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาทั้ง 4 เผ่า ได้แก่ เผ่ากะเหรี่ยง เผ่ามูเซอ เผ่าลีซอ เผ่าแม้ว ถึงการรับรู้เกี่ยวกับมาตรา 40 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ที่กำหนดให้มีการจัดสรรคลื่นความถี่เพื่อประโยชน์สาธารณะ ซึ่งจะเป็นโอกาสให้องค์กรชุมชนดำเนินการวิทยุชุมชนได้ พบว่า

ผู้นำชุมชนจากทั้ง 4 เผ่า รับประทานเกี่ยวกับมาตรา 40 ของรัฐธรรมนูญบ้างไม่มากนัก เพียงแต่ได้ยินจากที่มีการพูดกัน แต่ยังไม่ทราบรายละเอียด และยังไม่เข้าใจว่าจะดำเนินการเรื่องวิทยุชุมชนได้อย่างไร

“ ได้ข่าวเท่านั้นเอง ไม่มั่นใจว่าจะจริงหรือไม่ เขาบอกว่า ต่อไปนี้ ข่าวสารจะให้ชาวบ้านรู้ให้ทั่วถึง ชาวบ้านมีอะไรก็ต้องไปช่วยกันทำ ต่อไปนี้ชาวบ้านจะอยู่อย่างเก่าไม่ได้แล้ว ต้องมาช่วยกันออกความคิดเห็น ไม่ว่าจะรายการวิทยุอะไร ”

“ ตอนนี้รัฐธรรมนูญใหม่ เปิดโอกาสให้ประชาชนเยอะ ต่อไปไม่ว่าโรงเรียน อนามัย ชาวบ้านจะมีส่วนร่วมออกความคิดเห็นได้เสนอได้ ต่อไปชาวบ้านจะมีโอกาสทำอะไรเยอะ แต่ว่าจะทำอย่างไร ก็ยังไม่รู้ ”

“ เคยได้ยินจากที่ในเมืองเขาพูดกันว่า วิทยุชุมชนนี้เพื่อประโยชน์ประชาชน ”

“ ผมกำลังรออยู่ ฟังจากวิทยุว่าเขาเปิดโอกาสให้ประชาชน เรากำลังหาเวลา แต่ยังไม่มีโอกาส ”

แหล่งข้อมูลในการรับรู้เกี่ยวกับวิทยุชุมชนข้างต้นของผู้นำชุมชนมาจากหลายแหล่ง ผู้นำชุมชนบางคนรู้จากการแจ้งในที่ประชุมอำเภอ ซึ่งจะมีกำนันและผู้ใหญ่บ้านจากทุกหมู่บ้านและตำบลมาประชุมกันเป็นประจำทุกเดือน ผู้นำชุมชนบางคนรู้จากการรับฟังทางสื่อ ซึ่งจะเป็นสื่อวิทยุเท่านั้น เนื่องจากชาวไทยภูเขาส่วนมากไม่สามารถอ่านภาษาไทย จึงไม่มีสื่อสิ่งพิมพ์ใดๆในหมู่บ้านของชุมชนชาวไทยภูเขาเลย และชุมชนบางแห่งยังไม่มีไฟฟ้าใช้ จึงยังไม่มีโทรทัศน์ วิทยุกระจายเสียงเป็นสื่อสารมวลชนชนิดเดียวของชาวไทยภูเขา แม้ว่าภาษาที่ใช้ในการส่งกระจายเสียงจะเป็นภาษาไทย ซึ่งชาวไทยภูเขาที่ไม่ได้รับการศึกษาไม่สามารถเข้าใจได้ แต่ก็มีชาวไทยภูเขาจำนวนหนึ่งโดยเฉพาะคนรุ่นหนุ่มสาวที่มีโอกาสได้รับการศึกษาบ้างก็สามารถฟังภาษาไทยได้ นอกจากรับทราบข้อมูลจากการประชุมและทางสื่อวิทยุกระจายเสียงแล้ว ผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาบางคนก็รับรู้เกี่ยวกับวิทยุชุมชน จากการพูดคุยกับเพื่อนในหมู่บ้านอื่น ผู้นำ

ชุมชนชาวไทยภูเขาทุกคนยอมรับว่าสนใจการดำเนินการวิทยุชุมชน ทั้งๆที่ยังไม่รู้ว่าจะดำเนินการได้อย่างไร ในขณะที่บางคน ไม่เชื่อว่าจะเป็นไปได้ อย่างเช่น

ผู้นำชุมชนเผ่ากะเหรี่ยงบางคน กล่าวว่า

“ ฟังเขาพูดแล้วก็ไม่คิดอะไร คิดไม่ถึงว่าจะเป็นไปได้ ”

และผู้นำชุมชนเผ่ามูเซอและลีซอ ก็แสดงความสนใจเพียงผิวเผิน โดยกล่าวว่า

“ โอกาสหน้าพอมีหวัง แต่ปัจจุบันนี้คงยาก ”

“ ก็สนใจ มันเป็นวิทยุชุมชนเอง ”

ส่วนผู้นำชุมชนเผ่าแม้ว กล่าวว่า

“ ยังไม่รู้แท้ๆ ยังไม่ชัด สนใจ ถ้าเจ้าหน้าที่มาแนะนำ ”

“ สนใจ ถ้าเขาให้ ก็อยากจะมีเหมือนกัน ”

จากการสัมภาษณ์ถึงข้อมูลส่วนบุคคลของผู้นำชุมชนแต่ละคน พบว่า ระดับของความรู้เกี่ยวกับการจัดการวิทยุชุมชนของผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขา จะขึ้นอยู่กับระดับของการติดต่อกับสังคมภายนอก ผู้นำที่มีการติดต่อกับสังคมภายนอกมาก ก็จะมีความรู้เกี่ยวกับวิทยุชุมชนมาก ตามไปด้วย สังคมภายนอกที่ว่านี้ ไม่จำเป็นต้องเป็นสังคมในเมืองอาจเป็นเพียงชุมชนอื่นหรือหมู่บ้านอื่น ก็ได้

นอกจากนั้น จากการสัมภาษณ์ ยังพบอีกว่า ชุมชนชาวไทยภูเขาหลายหมู่บ้าน มีการรวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชนซึ่งมีความเข้มแข็งพอสมควร เช่น เครือข่ายชุมชนชาวไทยภูเขาอำเภอปางมะผ้า อันเป็นการรวมตัวกันของชุมชนชาวไทยภูเขาเผ่ามูเซอและลีซอที่อยู่ในอำเภอปางมะผ้า ซึ่งเป็นองค์กรที่บริหารจัดการในรูปของคณะกรรมการเครือข่าย การจัดกิจกรรมจะมีคณะกรรมการฝ่ายต่างๆเป็นผู้ดำเนินการในความรับผิดชอบของเครือข่ายโดยรวม เช่น เครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำห้วยปูลิง ซึ่งเป็นการรวมตัวกันของชุมชนเผ่ากะเหรี่ยงหลายหมู่บ้านที่อาศัยอยู่ในบริเวณลุ่มน้ำห้วยปูลิง เพื่อดำเนินการในด้านการอนุรักษ์ป่าไม้และต้นน้ำลำธารโดยเฉพาะ เนื่องจากชุมชนเหล่านี้อาศัยอยู่ในพื้นที่เขตอุทยานแห่งชาติน้ำตกแม่สุริน ผู้นำชุมชนที่มีบทบาทในองค์กรชุมชนเหล่านี้ จะเป็นผู้ที่ติดต่อกับสังคมภายนอกค่อนข้างมาก ทำให้เป็นผู้ที่มีความทันสมัย

อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่า ชาวไทยภูเขาเผ่าแม้ว ไม่มีการรวมตัวกันในลักษณะนี้เลย และหมู่บ้านของชาวไทยภูเขาเผ่าแม้วส่วนใหญ่มีการคมนาคมค่อนข้างดี เช่น มีถนนลาด

ยางเข้าถึงหมู่บ้าน ซึ่งต่างจากชุมชนชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยง มูเซอ ลีซอ ที่มักจะอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่การเดินทางค่อนข้างลำบาก บางแห่งถนนเข้าหมู่บ้านใช้ได้เพียงในฤดูแล้งเท่านั้น

นอกจากนั้น ระดับการศึกษาของผู้นำชุมชนก็มีส่วนเสริมในด้านการรับรู้เกี่ยวกับวิทยุชุมชนด้วยเช่นกัน ผู้นำชุมชนที่มีระดับการศึกษาค่อนข้างสูง เช่น จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา จะมีความรู้ดี และให้ความสนใจต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในสังคมส่วนรวม แต่ระดับการศึกษา ก็ไม่เป็นปัจจัยสำคัญมากเท่ากับการติดต่อสังคมภายนอก เนื่องจาก พบว่า ผู้นำชุมชนที่มีระดับการศึกษาไม่สูงมากนัก เช่น ระดับประถมศึกษาปีที่ 4 หรือผู้นำชุมชนที่ไม่เคยได้รับการศึกษา ก็สามารถรับรู้เกี่ยวกับวิทยุชุมชนได้จากแหล่งข้อมูลอื่นๆ

ข้อสรุป ผู้นำชุมชนทุกคนทุกชนเผ่า ได้รับทราบเกี่ยวกับวิทยุชุมชน จะต่างกันก็เพียงข้อมูลที่เป็นรายละเอียดเนื้อหา บางคนมีข้อมูลมาก บางคนเพียงแต่ได้ยินมาบ้าง แต่ไม่มีใครที่ไม่เคยรับทราบเรื่องวิทยุชุมชนและมาตรา 40 ของรัฐธรรมนูญมาก่อน ส่วนความรู้เกี่ยวกับหลักการวิทยุชุมชนนั้น ผู้นำชุมชนยังไม่เข้าใจในหลักการที่แท้จริงของวิทยุชุมชน โดยเข้าใจว่าเป็นรายการวิทยุที่เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมเท่านั้น

3. แนวคิดการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาในการจัดการวิทยุชุมชนอันเนื่องมาจาก มาตรา 40 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540

เนื้อหาในส่วนนี้จะแสดงถึงแนวคิดการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาในการจัดการวิทยุชุมชนซึ่งจะเกิดขึ้นในอนาคต

โดยการจัดการวิทยุชุมชนในการศึกษาครั้งนี้จะครอบคลุมทุกขั้นตอนของการดำเนินการเกี่ยวกับวิทยุกระจายเสียงตามหลักการวิทยุชุมชน (community radio) นับตั้งแต่ การใช้สื่อในการบริการชุมชน การจัดและผลิตรายการ การเข้าบริหารสถานีทั้งในด้านแนวคิด(concept) การเงินและ เวลา ซึ่งจะนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เจาะลึก (Indepth interview) ผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาทั้ง 4 เผ่า ได้แก่ กะเหรี่ยง มูเซอ ลีซอ แม้ว ว่าจะมีส่วนร่วมในการจัดการเหล่านั้นได้อย่างไร

ความสนใจในการจัดการวิทยุชุมชน

ผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาทุกคนทุกชนเผ่าให้ความสนใจในการจัดการวิทยุชุมชน โดยเห็นว่าหากมีการเสนอรายการวิทยุที่เป็นภาษาของชนเผ่า ก็จะช่วยให้สมาชิกชุมชนแต่ละเผ่าฟังรายการวิทยุได้เข้าใจดียิ่งขึ้น สามารถรับรู้ข่าวสารได้ดียิ่งขึ้น เนื่องจากยังมีสมาชิกชุมชนจำนวนมากที่ไม่สามารถเข้าใจภาษาไทย

จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยง พบว่า มีความสนใจในการจัดการวิทยุชุมชนอย่างมาก หากว่ามีการเปิดโอกาสให้ชุมชนสามารถดำเนินการได้จริงๆ ก็จะต้องเข้ามาดำเนินการอย่างแน่นอน

“ก็อยากได้เวลาของชุมชน ถ้ามีเปิดให้แบบนี้ ก็ไปแน่ ผมคิดว่าคงเข้าไปจัดแน่นอน เรา กำลังรอโอกาสอยู่”

“จริงๆ เรากำลังหาเวลาอยู่ แต่เรายังไม่มีโอกาส ไม่มีเวลาไป”

“คนที่จะไปทำมันไม่มีปัญหา แต่ว่าโอกาสตรงนี้ เขาจะเปิดให้จริงหรือเปล่าเท่านั้น ถ้าจริงผมว่าไม่ยากนะ คนบนดอยตอนนี้ก็เยอะที่มีความรู้ เรียนหนังสือ ในความรู้สึกผม ผมอยากทำทุกอย่าง แต่ทำได้...ไม่ได้... ในเมื่อเรามีโอกาส มีสิทธิ์ ก็น่าจะทำ แต่ว่าความเป็นไปได้ว่าจะทำได้ขนาดไหน ผมยังพูดไม่ได้ คล้ายกับเครือข่ายทรัพยากรธรรมชาติ หางบประมาณอบรม ไม่ได้ใช้งบประมาณหลวง จัดรายการมันก็ต้องเริ่มอย่างนั้น”

แต่จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนเผ่ามูเซอ พบว่า มีความสนใจในการจัดการวิทยุชุมชน เช่นกันแต่เป็นความสนใจในเบื้องต้น

"เราสนใจ และก็อยากให้มีรายการวิทยุที่พูดภาษาลาฮู (คำที่ชาวมูเซอใช้เรียกตัวเอง-ผู้วิจัย) พี่น้องจะได้ฟังได้ เพราะพวกเราที่ได้เรียน ฟังภาษาไทยได้มีน้อย"

"มันควรจะมี เพราะบางอย่างชาวบ้านฟังไม่รู้เรื่อง ถ้ามีวิทยุชุมชนภาษามูเซอ เขาจะรู้เรื่อง คิดว่าดี ผากข่าวได้ มีปัญหา ก็พูดได้"

ส่วนผู้นำชุมชนเผ่าลีซอก็ให้ความสนใจในการจัดการวิทยุชุมชนเช่นเดียวกัน ต้องการมีรายการวิทยุที่ดำเนินการโดยชนเผ่าลีซอ เพื่อชาวลีซอ เป็นสิ่งที่ผู้นำชุมชนต้องการ

"พี่น้องเรายังไม่เข้าใจภาษาไทย ฟังไม่รู้เรื่อง อ่านหนังสือไทยไม่ได้ เราไม่มีโทรทัศน์ ฟังกันแต่วิทยุ ถ้าวิทยุพูดภาษาลีซอ พี่น้องก็จะเข้าใจและได้รับรู้ข่าวสารมากขึ้น ดีขึ้นด้วย"

"ผมฟังเรื่องนี้ครั้งแรกในที่ประชุมอำเภอ ก็สนใจ แต่ยังไม่รู้ว่าจะเป็นไปได้อย่างไร แล้วก็ยังไม่เห็นมีใครแจ้งเรื่องนี้ให้ฟังอีกเลย ผมก็อยากรู้ว่าจะทำอย่างไร จะมีรายการวิทยุที่เป็นของพวกเขา"

สำหรับผู้นำชุมชนเผ่าแม้วนั้น นอกจากให้ความสนใจในการจัดการวิทยุชุมชนเช่นเดียวกับเผ่าอื่นๆแล้ว ยังมีประเด็นที่ติดตามมาทันที คือ ถ้าไม่มีค่าตอบแทน คงเป็นไปได้ที่จะเข้าไปดำเนินการใดๆ แม้จะเป็นการหมุนเวียนก็ตาม

"ก็สนใจ แต่เราต้องคิดเรื่องบสนับสนุน"

"เรื่องวิทยุชุมชน ก็สนใจ ถ้าเขาให้ ก็อยากจะมีเหมือนกัน เพื่อส่วนรวมก็สนใจอยู่ แต่ถ้าไม่มีเงินเดือนให้ ผมคิดว่าคงเป็นไปได้ เพราะเขาต้องทำมาหากิน คงต้องคิดก่อน ไม่รู้จะจัดได้หรือเปล่า ต้องมีทุน ถ้าไม่มีทุนคงจัดไม่ได้ ต้องมีคนมาสนับสนุน"

ผู้นำชุมชนเผ่ากะเหรี่ยงอีกคนหนึ่ง ได้อธิบายถึงประโยชน์ของวิทยุชุมชนที่ทำให้ชุมชนเกิดความสนใจจะมาจัดทำ ว่าจะเป็นโอกาสที่ดีที่ชุมชนจะได้เผยแพร่ผลงานไปสู่คนภายนอก และเผยแพร่ข่าวสารไปสู่พี่น้องชนเผ่ากะเหรี่ยงอื่นๆ

"ถ้ารัฐธรรมนูญเปิดโอกาสให้ เราก็คิดว่าเป็นนิมิตหมายที่ดี ซึ่งเป็นโอกาสที่เราจะมีส่วนร่วมเผยแพร่กระจายเรื่องของผลงานต่างๆ ระบบการจัดการ อย่างระบบการทำไร่หมุนเวียน เราทำเรารู้ เราเข้าใจอยู่แล้ว อยากจะให้คนข้างนอกเข้าใจในส่วนนี้บ้าง ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรายินห์ยัตรักษาไว้โดยตลอด ตอนนี้เราเปิดอีโคโนมี เราทำโครงการเอื้องแซะคืนถิ่น ตลอดทั้งปีเราพยายามประชาสัมพันธ์ แต่เราไม่มีเงินทุนที่จะทำอย่างนั้น"

ตอนนี้ผมกำลังชักชวนว่าในพื้นที่ อบต.ห้วยบุ่ง เราอยู่มา 200-300 ปีแล้ว ป่ายังคงสภาพอยู่ เขาน่าจะมาศึกษาในส่วนนี้ว่า เราอยู่อย่างไร ป่าอยู่อย่างไร เรากินอย่างไร ป่ายังอยู่ได้ อีกอย่าง ผมมองว่าจะเกิดประโยชน์อย่างยิ่ง ที่ผ่านมามีปัญหาเรื่องการรับข้อมูลข่าวสาร ซึ่งส่วนหนึ่งเราพอที่จะฟังภาษาไทยได้ แต่อีกส่วนฟังไม่ได้เลย ถ้าหากเรามีวิทยุชุมชนภาคภาษาปกากญอ (คำที่ชาวกะเหรี่ยงใช้เรียกตัวเอง-ผู้วิจัย) พี่น้องคงจะได้รับข่าวสารมากขึ้น"

"ผมอยากผลักดันหลายครั้งว่า ที่ปกากญออยู่ได้ เขารักษาป่ากันอย่างไร อยากให้คนข้างนอกรู้อย่างนี้เหมือนกัน ตอนนี้ส่วนมากจะไม่มีใครรู้ ทั้งๆที่ปกากญอ เขาอยู่ เขาก็ทำงานของเขา แล้วก็อยากให้นักปกากญอรู้ว่า ข้างนอกมีความเคลื่อนไหวอะไรยังไง บางคนมันไม่รู้ ไม่ว่าเรื่องรัฐธรรมนูญ เรื่องสิทธิ"

จะเห็นได้ว่า ผู้นำชุมชนเผ่ากะเหรี่ยงเป็นชนเผ่าที่ให้ความสนใจกับการจัดการวิทยุชุมชนอย่างมาก ในขณะที่ชนเผ่าอื่นๆเป็นเพียงความสนใจในเบื้องต้นเท่านั้น

สิ่งที่ผู้นำชุมชนทุกคนก็ยอมรับตรงกันก็คือ วิทยุเป็นสื่อที่ต้องการผู้มีความรู้ความชำนาญเฉพาะด้าน ทั้งในด้านเทคนิคและด้านการจัดรายการ ประชาชนทั่วไปที่ไม่ได้ศึกษาอบรมมาเฉพาะด้านนี้ ไม่สามารถดำเนินการได้ ดังนั้น ไม่ว่าจะสนใจแค่ไหน ก็ยังต้องการให้ภาครัฐเข้ามาให้การสนับสนุนในด้านการฝึกอบรมรวมถึงขั้นตอนและวิธีดำเนินการ

" ชาวบ้านไม่เคยความรู้เรื่องนี้ยังไม่คิดว่าตัวเองทำไม่ได้หรอก ผมคิดว่ามันต้องมีการอบรม ถ้าจะจัดเป็นอย่างนี้คงมีคนสนใจเยอะ แต่ถ้าเพียงแต่แจ้งบอก พูดไปลอยๆ ผมว่ามันเป็นไปได้ที่ชาวบ้านจะไปจัดทำ มันไม่รู้ระบบของการจัดการ น่าจะมีการสอน"

" หลักการยังไม่รู้ ที่ผมเข้าใจก็คือว่า ตอนนี้รัฐบาล กฎหมายเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในเรื่องนี้ "

" สนใจ ถ้าเจ้าหน้าที่มาแนะนำ "

" อยากเข้าไปจัดแต่คิดว่าจัดไม่ได้เพราะไม่รู้หัวข้ออะไร แต่ถ้ามีอบรมให้สอนให้ก็จะไป

คำตอบแทนและการมีส่วนร่วมในการจัดการ

ความคิดเห็นข้างต้นเป็นการแสดงถึงความเข้าใจทั่วไปของชุมชน เมื่อกล่าวถึงวิทยุและการมีส่วนร่วม นั่นคือ คนทั่วไปมักจะนึกถึงการเข้าไปปฏิบัติหน้าที่ผู้ดำเนินรายการวิทยุ นำเสนอข่าวสารสู่ผู้ฟัง ซึ่งผู้นำชุมชนทุกคนต่างก็ยอมรับว่า การที่ต้องเดินทางเข้าไปจัดรายการวิทยุทุกวันหรือสัปดาห์ละครั้งอาจจะเป็นปัญหา หากว่าไม่มีคำตอบแทน เพราะทุกคนมีงานต้องทำทุกวัน

“ถ้าไปประกาศที่สถานี ต้องขอค่าตอบแทน ไม่งั้นในบ้านเขาไม่มีใครทำงาน”

“ถ้าต้องอยู่ประจำ ไม่มีค่าตอบแทนก็ลำบาก ถ้าต้องลงทุนเองผมว่ายาก”

“พวกเราต้องไปไร่ทุกวัน คุณก็เห็นว่า มาที่หมู่บ้านตอนกลางวันจะไม่พบใคร ถ้าเราไม่ทำงานในไร่ แล้วต้องไปจัดวิทยุ แล้วไม่มีเงินให้ เราจะเอาอะไรกินล่ะ”

“ถ้าให้หมุนเวียนกันเข้าไปจัดวิทยุ ผมว่า มันคงไม่สะดวก คงไม่ดี แต่ละคนก็แต่ละอย่าง ไม่รู้จะเป็นยังไง ยังนึกไม่ออก”

“เรื่องจัดรายการก็สนใจ แต่จัดรายการไม่ให้ดังค์ ยังตอบไม่ได้ ต้องประชุมชาวบ้านก่อน เราไม่มีงบประมาณให้ เขาอาจจะไปอยู่ไม่ได้ งบประมาณสำคัญ”

“ให้เป็นอาสาสมัคร แต่ไม่มีทุน คงไม่ได้ ถ้าให้หมุนเวียนกัน ต้องไปประชุมก่อน ยังตอบไม่ได้”

แต่ถ้าให้เป็นคณะกรรมการวิทยุชุมชน ผู้นำชุมชนทุกคนมีความเห็นว่าน่าจะเป็นเรื่องที่ยากกว่าเพราะการเป็นคณะกรรมการก็เพียงไปร่วมประชุมซึ่งอาจจะไม่ต้องไปทุกเดือน อย่างไรก็ตาม เรื่องค่าตอบแทนยังคงเป็นประเด็นที่ทุกคนให้ความสนใจ แต่ก็ถือว่าเป็นเงื่อนไขเล็กๆ ที่ผู้นำแต่ละคนให้ความเห็นที่แตกต่างกันอยู่บ้าง ดังนี้

ผู้นำชุมชนบางคนกล่าวว่า ถ้าให้ไปจัดรายการทุกวัน คงไม่สามารถทำได้ แต่ถ้าให้เป็นกรรมการเพียงแค่เข้าประชุม ไม่บ่อยมาก ถึงไม่มีค่าเดินทางก็ไม่เป็นไร

“ให้เข้าไปจัดรายการทุกวันคงไม่ไหว ลำบาก ถ้าเป็นกรรมการ ไปประชุมทุกเดือนอาทิตย์ละครั้ง ไม่ไหว ผมว่ามีปัญหาะ ปีละครั้ง 2 ครั้งอย่างนี้พอจะได้ เป็นกรรมการแบบทำแผน ออกความคิดเห็น เออ ทั้งปีผมจะจัดอย่างโน้นอย่างนี้ จะทำยังไง นี่สักครั้ง จะให้ทำเป็นแบบประจำ ไม่ไหว ถ้าปีละครั้ง ก็สละได้อยู่ เพื่อส่วนรวม”

“เป็นกรรมการก็ได้ แต่ถ้าต้องไปประชุมบ่อยๆ ก็คงลำบากในเรื่องการเดินทาง ถ้าต้องไปประชุมที่แม่ฮ่องสอน ไม่ใช่ที่ตัวอำเภอ ก็ต้องมีค่าใช้จ่าย ค่าน้ำมัน ค่าอะไร ไม่มีค่าตอบแทนก็ได้ แต่น่าจะมีค่าเดินทางให้บ้าง หรือไม่นั้นก็นานๆครั้ง ก็คงไม่เป็นไร ปีละครั้งสองครั้ง พอได้เสียสละได้”

“เชิญเป็นกรรมการก็ได้ อาจจะส่งตัวแทนไป คุณที่มีความรู้ มีการศึกษา แค่ประชุม มีค่าตอบแทนก็ได้ ไม่มีก็ไม่เป็นไร แต่ถ้าจัดรายการ เป็นเดือน เป็นปี ต้องมีค่าตอบแทน”

ผู้นำชุมชนอีกคนหนึ่งกล่าวว่า ถ้าได้รับการแต่งตั้งเป็นคณะกรรมการก็ยินดี แต่ถ้าไม่มีค่าตอบแทนก็อาจจะลำบาก เพราะการเดินทางค่อนข้างมีปัญหา

“ผมไป ผมว่าเด็กเยาวชนสมัยนี้มันอยากให้พ่อแม่ที่ไม่รู้ข่าวสาร ถ้าได้เป็นกรรมการก็จะได้รู้ข่าวสารเกี่ยวกับข่าวสารจากภาษาไทยมาแปลเป็นภาษากะเหรี่ยง แต่ การเดินทางเป็นปัญหาแน่นอนที่สุด ปกติผมก็ไปประชุมผู้ใหญ่บ้านทุกเดือน ถ้าจัดประชุมพร้อมกันก็ได้ แต่ถ้าเป็นช่วงฝน ลำบาก บางครั้งไม่มีรถ ก็ต้องเดิน หน้าฝนนี้ 3 วันแน่นอน ไปวัน กลับวัน ประชุมวัน ถ้ามีค่าเดินทางก็ได้ อาจจะมีค่าน้ำมัน”

ผู้นำชุมชนอีกคนหนึ่งกล่าวว่า ถ้ามีเวลาก็ยินดีที่จะเป็นกรรมการไปร่วมประชุม และหากว่าไม่มีค่าตอบแทน แต่ถ้าจำเป็นก็จะไป เพื่อส่วนรวม

“ถ้ามีเวลาก็จะไป มันเป็นการดีที่จะรู้เรื่องการจัดรายการ ก็พอจะมีเวลาไปช่วยได้ แต่ก็อาจจะมีภาระติดธุระ ถ้าไปก็น่าจะมีค่าเดินทาง ถ้าไม่มีค่าเดินทาง แต่ถ้าจำเป็นก็จะไปเพื่อส่วนรวม ถ้าไม่มีงบก็น่าจะเป็นเดือนละครั้งก็พอ”

ผู้นำชุมชนอีกคนหนึ่งกล่าวว่า ไม่หวังเรื่องค่าตอบแทนเลย ถือว่าทำเพื่อส่วนรวม

“ค่าตอบแทน ส่วนนี้เราไม่หวัง ที่ผ่านมา เราทำมา เพื่อส่วนรวม เราทำได้ เรื่องค่าตอบแทนนี้ เราหวังเพื่อผลงานมากกว่า ประชาสัมพันธ์ศักยภาพของกลุ่มเครือข่าย”

ผู้นำชุมชนทุกคนเสนอแนวทางแก้ปัญหาค่าตอบแทน ด้วยวิธีหมุนเวียนผู้รับผิดชอบรายการจากแต่ละหมู่บ้าน

“น่าจะเป็นการหมุนเวียนกันเข้าไปจัด ตอนแรกนี้จะชวนให้เขาจริงจังๆนี้ยากหน่อย เพราะมันเป็นตอนแรก ยังไม่รู้รายละเอียด ไม่รู้การออกรายการอย่างไร มันเป็นประโยชน์อย่างไร แต่ถ้ารู้มาฟังมานานขึ้น คิดว่าจะมีความเข้าใจมาก มีความสนใจมาก การมาร่วมอาจจะมากขึ้น”

“อาจจะรวมกันทั้งตำบลจัดเวรกัน อาทิตย์นี้คุณไปอาทิตย์โน้นคุณไป แต่ต้องมีการอบรม”

“สมมติหมู่บ้านละคน ก็หมุนกันเข้าไป ก็มีค่าเดินทาง ไม่มีค่าตอบแทนก็ได้ อาจจะเป็นไปได้ ก็ทำได้ แต่ถ้าหมู่บ้านนี้ไปทุกอาทิตย์เลย ผมว่า ก็ไม่ไหว ถ้าไปในเมือง ไม่ต่ำกว่า 2 วัน ไม่ได้เข้าไร่”

แนวความคิดหมุนเวียนผู้รับผิดชอบข้างต้น เป็นข้อเสนอของผู้นำชุมชนส่วนใหญ่ แต่ก็ยังมีผู้นำชุมชนบางคนที่ยังมองว่า อาจจะเป็นปัญหาถ้ามีการดำเนินการเช่นนั้นจริงๆ ในแง่ของความไม่รับผิดชอบและคุณภาพของรายการ

“ผมว่าถ้าแบบนี้ก็ไม่มีคุณภาพ ไม่มีคนรับผิดชอบ คนทำงานไม่มีกำลังใจ ที่ผ่านมาก็เป็นแบบนี้ อย่างอาสาสมัคร อสม.(อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน-ผู้วิจัย) ก็ทำบ้าง ไม่ทำบ้าง ไม่สนใจ ก็ว่าอะไรไม่ได้ เขาก็เสียสละอยู่แล้ว ก็เหมือนกับอาสาสมัครเท่านั้นเอง ในความคิดผม ถ้าจะให้ปกณภูมิมีความรู้ข่าวสารดีขึ้น น่าจะมีเจ้าหน้าที่ประจำเลย แต่ว่าออกเยี่ยมเยียนชาวบ้านเดือนละครั้ง สองครั้ง ว่าฟังข่าวแล้วเป็นยังไง หรือจะให้เพิ่มเติมอะไร ไม่ว่าจะข่าวบริการ ข่าวประกาศ บางครั้งไม่ทั่วถึง ส่งจดหมายไปแล้วไม่ประกาศก็มี ทำให้ข่าวสารขาดไป ผมว่ามันน่าจะมีเจ้าหน้าที่ประจำ แต่ถ้าจะเอาชาวบ้านไปรับผิดชอบนี้ มันไม่ไหว”

รูปแบบและเนื้อหาของรายการ

ผู้นำชุมชนทุกคนมีความคิดเห็นคล้ายกันเกี่ยวกับรูปแบบและเนื้อหาของรายการ รวมทั้งภาษาที่ใช้ โดยให้ความเห็นว่า ต้องเป็นรายการที่มีทั้งสาระและบันเทิงโดยมีการนำเสนอทั้งในภาคภาษาชนเผ่าเพื่อเผยแพร่ข้อมูลต่างๆให้ชุมชนได้ฟัง และในภาษาไทยเพื่อเผยแพร่ผลงานของชุมชนไปสู่บุคคลภายนอก

“ผมคิด 2 ประเด็นคือจะเป็นส่วนภาคภาษาไทยของเครือข่ายและจะเป็นช่วงภาคปกณภูมิของเครือข่าย เนื้อหาเป็นเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่นอันดับแรก อย่างที่ 2 ก็เป็นขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม อันติงามของเรา อีกส่วนคงจะเป็นระบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยไร้หมุ่นเวียน ยังไม่มั่นใจว่า คนนอกจะฟังรายการเท่าไร แต่ถ้าเป็นพวกเราฟังแน่นอน ยิ่งเป็นภาษาเรา ยังมีเพลง คำพังเพยเดิมๆที่มีความหมายลึกๆ พี่น้องเขาชอบฟัง มีข่าวในภาคภาษาปกณภูมิ”

“เป็นการพูดคุย เรื่องการจัดการ การอนุรักษ์ ไม่ว่าจะวัฒนธรรม ศักยภาพ ภูมิปัญญาต่างๆ ด้านสาธารณสุข ด้านการป้องกันโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ ต้องมีเพลงด้วย พูดอย่างเดียวนานๆ ก็เครียด ถ้าช่วงเป็นข่าว ก็ต้องเป็นข่าว ไม่ต้องมีเพลง ถ้ามีเพลงก็ไม่ต่อเนื่อง แต่ถ้าเป็นรายการต้องเปิดเพลงด้วย ถ้าเป็นภาษาของเผ่าก็ยิ่งดี คนแก่คนเฒ่า ผู้หญิงที่ไม่ได้เรียนหนังสือจะได้ฟังรู้เรื่อง”

“ในความคิดเห็น ผมอยากแทรกทั้ง 2 อย่าง อาจจะพูดในเรื่องการจัดการของปกณภูมิให้พวกเราฟัง แล้วผมก็จะเอาข่าวนี้ให้คนไทยช่วยพูดให้คนนอกฟังด้วย อยากให้คนปกณภูมิรู้ว่าข้างนอกมีความเคลื่อนไหวอะไร ต้องมีข่าวบริการด้วย ต้องการวิทยุในการสื่อสารระหว่างญาติพี่น้องที่อยู่ต่างถิ่นกัน”

การจัดการด้วยตนเอง (self-management)

สำหรับการขอจัดตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงเป็นของชุมชนเอง ตามหลักการสากลของวิทยุชุมชนนั้น ผู้นำชุมชนส่วนใหญ่มองว่าเป็นเรื่องยาก เป็นไปไม่ได้ ชุมชนไม่สามารถดำเนินการเองได้อย่างแน่นอน นอกจากรัฐบาลจะมาดำเนินการให้

“ถึงตั้งสถานีในหมู่บ้าน อันนี้ก็ต้องมีอยู่ดี ค่าไฟฟ้าอะไรก็ต้องมี ค่าดูแล ค่าทุกอย่าง หมู่บ้านหาเองไม่ได้ ต้องขอที่รัฐ ชาวบ้านยากจนอยู่แล้ว แค่ออกกระจายข่าว ฟอหลวง(ผู้ใหญ่บ้าน-ผู้วิจัย) ก็ต้องจ่ายค่าไฟเองอยู่แล้ว”

“ตั้งสถานีวิทยุในหมู่บ้าน เป็นไปไม่ได้เลย หมู่บ้านเรายังไม่มีไฟฟ้าใช้ จะตั้งสถานีได้อย่างไร แล้วตั้งสถานีวิทยุต้องใช้เงินเท่าไร จะเอาเงินที่ไหนมา แล้วพื้นที่ตั้งสถานีละ จะเอาที่ไหน ทุกวันนี้ที่ดินทำกินของเรายังมีปัญหาป่าไม้อยู่เลย”

“ผมไม่คิดว่าเราจะสามารถตั้งสถานีวิทยุในหมู่บ้านเราได้ เราไม่มีงบประมาณจะมาทำถึงหลวงมาตั้งให้ เราก็ดูแลไม่ไหว”

“ตั้งสถานีวิทยุก็สนใจ ก็ต้องมีคนมาสนับสนุน เพราะต้องใช้เงินมาก เงินทุนไม่รู้ ยังไม่ได้คิดว่าจะหามาจากไหน อันดับแรกคือขาดงบประมาณ ตั้งสถานีถ้ารัฐบาลไม่สนับสนุน เราหาเองไม่ได้ หมู่บ้านเราเป็นหมู่บ้านเล็กๆ”

นอกจากเรื่องงบประมาณในการตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงแล้ว มีผู้นำชุมชนบางคนที่ยังคำนึงถึงความปลอดภัยจากปัญหาชนกลุ่มน้อยตามแนวชายแดน ถึงกับเสนอว่า ไม่ควรมีการจัดตั้งสถานีวิทยุในหมู่บ้าน

“ถ้าหลวงมาตั้ง แล้วให้ชุมชนดูแลความปลอดภัยจะลำบาก ถ้ามาตั้งที่หมู่บ้านแท้ๆ ความปลอดภัยไม่มี ถ้าตั้งก็ให้ไปตั้งที่ตัวอำเภอ ไม่งั้น ดีไม่ดี ชนกลุ่มน้อย... กลัวความปลอดภัย เครื่องมาติดตั้งก็ใหญ่ กลัวเขามายึด มันติดชายแดน ถ้าหลวงมาช่วยดูแล แล้วชาวบ้าน ก็ไปได้ ทางที่ดี ผมว่าไปใช้สถานีที่จังหวัดอาจจะดีกว่า สัก 2-3 วัน / ครั้ง หรือ 4-5 วัน / ครั้ง”

ในเรื่องการจัดตั้งสถานีวิทยุของชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชนนั้น มีผู้นำชุมชนจากเผ่ากะเหรี่ยงเพียงคนเดียวเท่านั้นที่มีความคาดหวังในเรื่องนี้

“จริงๆเราก็ต้องการอยู่ แต่กระบวนการขอตั้ง เรายังไม่รู้ ถ้าหากว่ามีแนวทาง เราคิดว่าน่าจะทำได้ ก็ไม่แน่ ถ้าเราก้าวไปก้าวแรก เราก็มอง 10 ก้าว 20 ก้าว เราจะมีการจัดกรรมการแต่

ละฝ่าย ฝ่ายวัฒนธรรม ฝ่ายภูมิปัญญาท้องถิ่น ฝ่ายจัดการ เราจะใช้ลำแข้งของเครือข่าย หรือ อาจจะใช้งบประมาณของ อบต.ก็ได้ "

ข้อสรุป จากการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาเกี่ยวกับความสนใจและแนวคิดการมีส่วนร่วมในการจัดการวิถุชุมชน พบว่า

1. ผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาทุกคนทุกชนเผ่ามีความสนใจในการจัดการวิถุชุมชน แต่มีเงื่อนไขเรื่องการฝึกอบรม และค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ
2. ผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาทุกคนให้ความสนใจการมีส่วนร่วมในทุกระดับ ตั้งแต่ การสนับสนุนข่าวสารข้อมูลให้รายการ การร่วมรายการทั้งในฐานะผู้จัดรายการและผู้ฟัง การเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการบริหาร คณะทำงานวางแผนและผลิตรายการ ไปจนถึงการจัดตั้งสถานีวิทยุของชุมชนเอง
3. ระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการวิถุชุมชนของผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขา ขึ้นอยู่กับการสนับสนุนจากหน่วยงานและส่วนราชการในด้านการฝึกอบรม ด้านค่าตอบแทนและงบประมาณในการดำเนินการ เนื่องจากชุมชนยังไม่สามารถจัดหางบประมาณมาดำเนินการได้เองทั้งหมด

4. บทบาทของผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาในการจัดการวิถุชุมชนอันเนื่องมาจากมาตรา 40 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540

เนื้อหาในส่วนนี้จะกล่าวถึงบทบาทของผู้นำชุมชนเฉพาะในการจัดการวิถุชุมชนเท่านั้น โดยจากการศึกษา พบว่า สำหรับชุมชนชาวไทยภูเขา ผู้นำชุมชนมีบทบาทอย่างมากในการดำเนินการต่างๆของชุมชน เนื่องจากชุมชนชาวไทยภูเขาเป็นชุมชนปิด อันเนื่องมาจากเป็นชุมชนที่มีชนบทธรรมนิยมประเพณีและวัฒนธรรมของตนเอง นอกจากนั้น ยังมีปัญหาความห่างไกลของชุมชน การคมนาคมที่ไม่สะดวก ที่ทำให้ชาวไทยภูเขาส่วนใหญ่ไม่ค่อยได้เดินทางออกนอกชุมชนกันมากนัก ผู้นำชุมชนจึงมีบทบาทมากในการจัดการและดำเนินการในเรื่องต่างๆ กล่าวได้ว่าผู้นำชุมชนเป็นผู้นำแนวคิดหรือกิจกรรมต่างๆมาเสนอต่อชุมชน เปิดโอกาสให้สมาชิกชุมชนได้แสดงความคิดเห็นและพิจารณาร่วมกัน ไม่ใช่เป็นการดำเนินการแบบสั่งการจากผู้บังคับบัญชาสู่ผู้ใต้บังคับบัญชา แต่ผู้นำชุมชนจะทำหน้าที่เป็นผู้จุดประกายความคิดต่างๆสู่ชุมชน การเปิดโอกาสให้ชุมชนได้รับทราบและร่วมพิจารณานั้น นับได้ว่าเป็นบรรยากาศที่เป็นประชาธิปไตยมากที่สุดทีเดียว

ทั้งนี้ บทบาทของผู้นำชุมชนในการจัดการวิถุชุมชน มีดังนี้

1. บทบาทในการให้ความรู้และระดมความคิดเห็น

โดยปกติ ผู้นำชุมชนจะได้จัดให้มีการประชุมสมาชิกชุมชนเพื่อแจ้งข่าวสารเป็นประจำทุกเดือน หลังจากผู้ใหญ่บ้านกลับจากประชุมอำเภอร่วมกับนายอำเภอแล้ว รวมทั้งจะมีการประชุมเพื่อหารือในบางเรื่องแล้วแต่กรณี

ผู้นำชุมชนคนหนึ่งกล่าวว่า "ปกติ การที่จะทำอะไร ก็จะให้กรรมการหมู่บ้านดู แล้วเสนอสภา ก่อนที่จะทำโครงการ ให้ชาวบ้านคิดก่อน แล้วก็ทำโครงการเสนอมาที่ผู้ใหญ่ ผมก็ไปเสนอที่ตำบล"

ผู้นำชุมชนอีกคนกล่าวว่า "ต้องคุยกัน เต็มวันเต็มคืนของบไปเลยก็ลำบาก เวลาจะทำอะไร ต้องคุยกัน หาข้อตกลง หาข้อมติกัน ถ้าการพัฒนาจะต้องปรับปรุงอะไร ก็ต้องคุยกัน หาข้อสรุปกัน"

และเช่นกันสำหรับในกรณีของวิถุชุมชน ผู้นำชุมชนทุกคนยืนยันว่า ต้องคุยกับสมาชิกในหมู่บ้านอย่างแน่นอน ซึ่งมีข้อสังเกตว่าบางคนใช้วิธีการพูดคุยแบบชักจูงใจ ในขณะที่บางคนดำเนินการในลักษณะของการแจ้งเพื่อทราบ แต่สมาชิกชุมชนก็มีการซักถามในที่ประชุมเช่นกัน

“ต้องประชุมหารือกัน ถ้าชาวบ้านเข้าใจก็มาไม่ยาก แต่ว่าจะเอาแคไหนต้องประชาสัมพันธุ์ให้เขา ว่ามันเป็นสิ่งที่ดีสำหรับพวกเรา ก็ประชาสัมพันธุ์กันไป”

“ยังไม่ได้พูดให้ชาวบ้านฟัง เราคิดว่า น่าจะเป็นเรื่องอนาคต ตอนนี้เรากำลังสร้างเครือข่าย สร้างองค์กรชุมชนให้เข้มแข็ง พอเราเห็นว่าลูกบ้านมีศักยภาพเพียงพอแล้ว เราจึงจะประชาสัมพันธุ์ให้ทราบในส่วนนี้ เรามีเวทีเสวนา ฟันธงไม่เหมือนเมื่อก่อน เขาจะลุกขึ้น เพราะเราถือว่าเป็นเวทีเสวนา เราคิดว่าไม่ถูกและไม่ผิด ก็จะลุกขึ้นพูดตลอด”

หรือแม้แต่ในองค์กรเครือข่ายซึ่งเป็นการรวมตัวกันของชุมชนหลายหมู่บ้าน ก็จะมีการประชุมเพื่อหารือในการดำเนินการต่างๆของเครือข่ายเป็นประจำ ทุกเรื่องที่จะดำเนินการจะต้องมีการประชุมกันก่อน

บทบาทของผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาในการจัดการวิद्यุชุมชนนี้ ส่วนหนึ่งจึงอยู่ที่การประชุมสมาชิกชุมชนเพื่อเสนอเรื่องวิद्यุชุมชนให้พิจารณา ซึ่งผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาทุกคนเผ่าต่างก็แสดงบทบาทนี้ทุกคน

2. บทบาทในการวางแผนจัดการ

บทบาทในการวางแผนจัดการเป็นบทบาทที่สำคัญ ผู้นำชุมชนทุกคนจะต้องคิดวางแผนในการดำเนินการต่างๆ เพื่อให้สมาชิกชุมชนได้ถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติ

ปัญหาที่สำคัญในการจัดการวิद्यุชุมชน ก็คือ ปัญหาเรื่องงบประมาณ ผู้นำชุมชนส่วนใหญ่จึงวางแผนการจัดการวิद्यุชุมชนโดยตั้งอยู่บนเงื่อนไขของการได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ มีเพียงผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยงเท่านั้น ที่มีแนวทางการแก้ปัญหาที่มีความชัดเจน และอาจกล่าวได้ว่าเป็นเพียงชนเผ่าเดียวที่มีความกระตือรือร้นในการจัดการวิद्यุชุมชน แม้จะมีปัญหาเรื่องงบประมาณก็ตาม มีข้อสังเกตว่ากะเหรี่ยงเป็นชาวเขาที่มีประชากรมากที่สุดในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งอาจมีส่วนทำให้มองเห็นประโยชน์ในการเข้ามาจัดการวิद्यุชุมชน

ในการจัดการปัญหาค่าใช้จ่ายในการจัดวิद्यุชุมชนของผู้นำชุมชนเผ่ากะเหรี่ยงนั้น เป็นการแสดงถึงบทบาทและความสามารถของผู้นำชุมชนที่สำคัญเป็นอย่างยิ่ง

ผู้นำชุมชนเผ่ากะเหรี่ยงคนหนึ่งกล่าวว่า เรื่องค่าใช้จ่ายไม่ถือว่าเป็นปัญหามากนัก ทั้งนี้เพราะองค์กรชุมชนชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงมีการรวมตัวกันอย่างเข้มแข็ง ที่ผ่านมามีความสามารถสรรหางบประมาณมาสนับสนุนการทำกิจกรรมได้ตลอดเวลา ดังนั้น ในเรื่องการจัดการวิद्यุชุมชน

ชนนี้ มันใจจะสามารถหางบประมาณมาสนับสนุนได้หลายทาง ทั้งจากองค์กรเครือข่าย และงบประมาณของ อบต.(องค์การบริหารส่วนตำบล)

“จะทำการประชาสัมพันธ์ในชุมชนและเครือข่าย และคงจะกว้างไปถึงเครือข่ายระดับจังหวัดด้วย แล้วก็มีการชักชวนให้มาร่วม ถ้าหากว่า เราจะหางบประมาณเอง ผมคิดว่า ผมจะใช้ลำแข้งเครือข่ายมากกว่า เพราะว่าเครือข่ายเรามีงบประมาณสนับสนุน คิดว่าเป็นไปได้ เพราะว่าเครือข่ายเราก็เก็บเงินเล็กน้อยๆ จากแต่ละหมู่บ้าน 11 หมู่บ้านมาเป็นเงินเครือข่าย ตอนนี้เราก็เป็นบัญชีออกมาว่างบประมาณประชาสัมพันธ์เท่าไร งบประมาณจัดการพื้นที่เท่าไร งบประมาณในการประชุมแต่ละครั้งเท่าไร ต้องพยายามศึกษา คิดว่าคงจะไม่รวบรัดเท่าไร ต้องใช้เวลายาวๆ ส่วนหนึ่งจะเป็นของเครือข่าย อีกส่วนถ้าข่าวสารที่ประชาสัมพันธ์ออกไปเป็นที่ถูกต้องตาใจ ก็คงจะมีการสนับสนุนตามมา คงจะมีสปอนเซอร์มาสนับสนุน โดยที่เราไม่ต้องไปขอ บางส่วนก็อาจจะไปขอ หรืออาจจะมืองค์กรไหนมบริจาค ห้วยปลิงตามสายตาเรา เราคิดว่าเราเข้มแข็ง หลายครั้งที่ข้างล่างมีปัญหา เช่น ที่ทำกินทับซ้อนที่ป่า ก็มีการเชิญวิทยากรจากเราไปพูด”

ผู้นำชุมชนเผ่ากะเหรี่ยงอีกคนหนึ่งกล่าวว่า “แม่ทางราชการไม่สนับสนุน มันมี อบต.อยู่ มันน่าจะเสนอ อบต.จัดงบประมาณ มันเป็นเรื่องของชาวบ้าน ผมว่าในอนาคตมันน่าจะดี เพียงแต่ว่าตอนนี้ โอกาสมันยังมาไม่ถึง ผมว่ามันต้องเริ่มจาก อบต.ก่อน ต่อไปก็อาจจะมีคนเห็นวารายการดี มาสนับสนุน ผมคิดเล่นๆ ผมทำงานกับเครือข่าย มันต้องมีกิจกรรม ต้องมีการประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านรู้ ถ้ามีรายการเข้ามาก็ดี ก็น่าทำ อาจจะสะดวกขึ้นเยอะ ถ้ามีรายการเข้ามา”

ผู้นำชุมชนเผ่ากะเหรี่ยงอีกคนหนึ่ง กล่าวว่า “ผมว่าที่จริงแหล่งงบประมาณ ถ้าชาวบ้านที่เขามีความรู้ความสามารถหน่อย ส่วนนี้เขาพอจะหามาได้ แต่ในช่วงขณะนี้ ผมว่า อาจจะมีปัญหาว่าจะคิด จะออกมา จะขอโครงการ เวลานี้มันยาก ผมคิดอย่างนี้ ในฐานะชาวบ้านคนหนึ่ง ก็อยากจะให้มันดีขึ้น คิดถึง อบต.ว่าถ้าสามารถที่จะช่วยได้ ในสภา อบต.เขาจะมีความคิดอย่างไร ผมก็ยังไม่รู้ ว่าตรงนี้เขาจัดการได้ไม่ได้ แต่ในส่วนตัวผม ผมคิดว่า มันน่าจะทำได้ อบต.ก็มีบทบาทเยอะ น่าจะช่วยเหลือให้ชาวบ้านมีวิถีชีวิตอะไรให้ดีขึ้น”

ส่วนผู้นำชุมชนเผ่าอื่นๆยังไม่มั่นใจกับการจัดหางบประมาณเอง

“คงต้องประชุมหารือกัน ทุกๆชุมชนว่า ถ้าจะให้อันนี้เกิดผลที่ดีแก่ชุมชน จะทำอย่างไรดี ช่วยกันคิด หาทางที่จะได้เรื่อง ได้สิ่งเหล่านี้แก่ชุมชน”

ข้อสรุป ผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาที่มีบทบาทในการจัดการวิถุชุมชน ดังนี้

1. บทบาทในการให้ความรู้และระดมความคิดเห็น โดยผู้นำชุมชนจะเป็นผู้เผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการวิถุชุมชนไปสู่สมาชิกชุมชนในรูปของการประชุมหมู่บ้าน และจะมีการรับฟังความคิดเห็นจากสมาชิกด้วย แต่โดยปกติ เมื่อผู้นำชุมชนเสนอแนวคิดใด ก็มักได้รับความเห็นชอบจากสมาชิกเสมอ

2. บทบาทในการวางแผนการจัดการวิถุชุมชน ผู้นำชุมชนส่วนใหญ่มีการวางแผนในการจัดการวิถุชุมชนบนเงื่อนไขของการสนับสนุนจากภาครัฐ จะมีเพียงผู้นำชุมชนเผ่ากะเหรี่ยงที่มีแผนการจัดการวิถุชุมชนด้วยตนเอง ซึ่งก็สืบเนื่องมาจากความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนเผ่ากะเหรี่ยงนั่นเอง

5. ปัญหา อุปสรรค และแนวทางแก้ไขปัญหาของผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาในการจัดการวิทยุชุมชนอันเนื่องมาจากมาตรา 40 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540

จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาทั้ง 4 เผ่า (กะเหรี่ยง มูเซอ ลีซอ แม้ว) เกี่ยวกับปัญหาในการจัดการวิทยุชุมชน และแนวทางการแก้ไข พบว่า

1. ปัญหาเรื่องค่าใช้จ่าย เป็นปัญหาที่ผู้นำชุมชนฯ ทุกคนเห็นพ้องต้องกันว่า เป็นปัญหาใหญ่ที่สุด และแก้ไขยากที่สุด

จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยง ซึ่งมีแนวคิดที่จะสรรหางบประมาณสนับสนุนจากหลาย ๆ ด้าน ก็ยังยอมรับว่าเรื่องค่าใช้จ่ายอาจจะเป็นปัญหาได้

" เรื่องค่าใช้จ่าย เรามีกำลังไม่พอ เรามีอยู่แล้ว แต่คงจะไม่พอ คงมีปัญหาเรื่องงบประมาณสนับสนุน"

ส่วนผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาเผ่ามูเซอ ลีซอ และแม้ว ยอมรับว่า ถ้าต้องจัดหางบประมาณมาดำเนินการเอง โดยไม่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐ คงไม่สามารถดำเนินการวิทยุชุมชนได้อย่างแน่นอน

" เรื่องจัดก็สนใจ แต่เราต้องคิดเรื่องงบประมาณสนับสนุน ต้องมีคนสนับสนุน เพราะต้องใช้เงินมาก เงินทุนก็รู้ ยังไม่ได้คิดว่าจะหาจากไหน ถ้าไม่มีทุนคงจัดไม่ได้ ถ้ารัฐบาลไม่สนับสนุนคงทำไม่ได้"

"ถ้าต้องลงทุนเอง ผมว่าลำบาก ถ้าสมาชิกเครือข่ายเราคุยกัน ถ้าพอจะหาได้ ก็ต้องเจ้าหน้าที่ช่วยส่วนหนึ่งด้วย"

ปัญหาเรื่องค่าใช้จ่าย ทำให้ผู้นำชุมชนบางคนแทบไม่แสดงความคิดเห็นในด้านอื่นๆ เพิ่มเติม โดยได้กล่าวในลักษณะที่ว่า ถ้าไม่มีค่าใช้จ่ายให้ ถ้าไม่มีการสนับสนุนจากภาครัฐ ชุมชนคงไม่สามารถดำเนินการวิทยุชุมชนได้ และดูเหมือนจะหมดความสนใจในการจัดการวิทยุชุมชนในทันที หากต้องจัดหางบประมาณมาดำเนินการเองทั้งหมด ดังนั้น เมื่อพิจารณาจากหลักการของวิทยุชุมชนประกอบกับปัญหาที่ผู้นำชุมชนได้กล่าวถึงตามกรณีนี้ ก็ทำให้เห็นแนวโน้มว่าวิทยุชุมชนอาจจะไม่มีโอกาสที่จะเกิดขึ้น เพราะวิทยุชุมชนมีแนวคิดที่สำคัญ คือ ประชาชนเป็นศูนย์กลางของความคิดและเริ่มต้น มิใช่การคิดหรือการเริ่มต้นมาจากหน่วยงานของรัฐหรือเอกชนผู้หนึ่งผู้ใด (จุมพล รอดคำดี, 2542 : 23-24)

2. **ปัญหาด้านกฎหมาย** ปัญหานี้ผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยงอธิบายว่า ความไม่เข้าใจกฎหมาย อาจจะทำให้ชุมชนเสียโอกาส หรือดำเนินการผิดพลาด ซึ่งกรณีนี้ ได้เตรียมการแก้ไขแล้ว โดยการติดตามข่าวสารอย่างใกล้ชิด และสอบถามจากผู้รู้โดยเฉพาะในส่วนราชการต่างๆอยู่ตลอดเวลา

“เรื่องกฎหมาย ซึ่งเป็นเรื่องที่เข้าใจยาก ตอนนี้ถามใครก็ยังไม่มีการเข้าใจดี กลัวว่า ถ้าเราไม่รู้ ไม่เข้าใจ เราอาจจะเสียโอกาสในการเข้าร่วมในการทำวิทยุชุมชนได้”

3. **ปัญหาด้านความปลอดภัยและความมั่นคงตามแนวชายแดน** มีผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาเผ่ามูเซอเพียงคนเดียวที่เป็นผู้นำเสนอปัญหานี้ ซึ่งต้องถือว่าเป็นประเด็นที่ต้องให้ความสนใจ เนื่องจากจังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นจังหวัดที่อยู่ชายแดน หมู่บ้านชาวไทยภูเขาหลายหมู่บ้านอยู่ติดแนวชายแดน ยังมีปัญหาชนกลุ่มน้อยจากประเทศข้างเคียงอยู่บ้าง ในขณะที่สถานีวิทยุก็เป็นสื่อที่มีประสิทธิภาพในการเผยแพร่ข่าวสาร หากตกไปอยู่ในการดำเนินการของชนกลุ่มน้อยตามแนวชายแดน ก็อาจจะเป็นปัญหาต่อความมั่นคงของประเทศได้

“ถ้ามาตั้งสถานีในหมู่บ้านต่างๆ ความปลอดภัยไม่มี ถ้าหลวงมาตั้ง แล้วให้ชุมชนดูแลเรื่องความปลอดภัยจะเป็นปัญหา เครื่องมาติดตั้งก็ใหญ่ กลัวพวกชนกลุ่มน้อย กลัวเขามายึดมั่นติดชายแดน ถ้าหลวงมาช่วยดูแล แล้วชาวบ้านด้วย ก็ไปได้ ไม่งั้นก็ต้องไปตั้งที่ตัวอำเภอ”

แนวทางที่เสนอเพื่อแก้ไขปัญหานี้ ก็คือ การเลือกสถานที่ตั้งสถานีที่ไม่อยู่ห่างไกลจนเกินไป ควรตั้งอยู่ในพื้นที่ที่สามารถดูแลรักษาความปลอดภัยได้สะดวก

4. **ปัญหาด้านความรู้ความชำนาญ** ผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาทุกคนมีความเห็นว่า วิทยุกระจายเสียงเป็นสื่อที่ต้องการความรู้ความชำนาญเฉพาะด้าน ต้องมีการศึกษา ฝึกอบรมมาโดยเฉพาะ หากให้ชุมชนเข้ามาจัดการวิทยุกระจายเสียงด้วยตนเอง คงไม่สามารถดำเนินการได้ แนวทางแก้ไขปัญหานี้ ก็คือ จัดหลักสูตรฝึกอบรมให้กับผู้ที่สนใจ ซึ่งต้องให้เป็นบทบาทของภาครัฐในการดำเนินการเรื่องนี้

ข้อสรุป ปัญหา อุปสรรค และแนวทางแก้ไขปัญหาในการจัดการวิทยุชุมชนของผู้นำชุมชนคือ

1. **ปัญหาเรื่องค่าใช้จ่าย** เนื่องจากการจัดการวิทยุชุมชนต้องมีค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ ซึ่งผู้นำชุมชนส่วนใหญ่เห็นว่า ชุมชนไม่สามารถจัดหาได้ จึงเสนอให้ภาครัฐเข้ามาให้การสนับสนุนด้านงบประมาณ

2. ปัญหาด้านกฎหมาย การจัดการวิทยุชุมชนเป็นเรื่องสืบเนื่องจากพระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกักับดูแลกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ.2543 ซึ่งเป็นกฎหมายใหม่ที่ยังไม่ค่อยมีความเข้าใจที่ชัดเจน ซึ่งอาจจะทำให้ชุมชนเสียโอกาสหรือดำเนินการผิดพลาดได้ ผู้นำชุมชนจึงคิดว่าจำเป็นจะต้องศึกษาและติดตามข่าวสารเกี่ยวกับเรื่องนี้อย่างใกล้ชิด
3. ปัญหาด้านความปลอดภัย เนื่องจากแม่ฮ่องสอนเป็นจังหวัดที่อยู่ชายแดนและยังประสบปัญหาชนกลุ่มน้อยตามแนวชายแดนอยู่ การจัดตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงในท้องถิ่นจึงต้องพิจารณาถึงปัญหาที่อาจจะเกิดจากชนกลุ่มน้อยตามแนวชายแดนด้วย สถานที่ตั้งสถานีมีความสำคัญยิ่ง กรณีเป็นชุมชนติดชายแดน การตั้งสถานีที่อำเภออาจจะดีกว่า
4. ปัญหาความรู้ความชำนาญ เนื่องจากวิทยุกระจายเสียงเป็นสื่อที่ต้องการผู้มีความรู้ความชำนาญโดยเฉพาะ ซึ่งชุมชนยังไม่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องนี้ จึงเห็นควรให้มีการจัดฝึกอบรมความรู้เกี่ยวกับวิทยุกระจายเสียงให้กับผู้ที่ จะเข้ามาดำเนินการวิทยุชุมชนด้วย

6. ความคิดเห็นของหัวหน้าหน่วยงานต่อการจัดการวิทยุชุมชนอันเนื่องมาจากมาตรา 40 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 ของผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขา

เนื้อหาในส่วนนี้จะแสดงถึงความคิดเห็นของหัวหน้าหน่วยงานหลาย ๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งในส่วนที่มีหน้าที่ความรับผิดชอบต่องานชุมชน และองค์กรพัฒนาเอกชน ที่มีต่อการจัดการวิทยุชุมชนโดยองค์กรชุมชนชาวไทยภูเขา แบ่งเป็น

1. ความเข้าใจต่อการจัดการวิทยุชุมชน
2. นโยบายของผู้ว่าราชการจังหวัดต่อการจัดการวิทยุชุมชน
3. ความคิดเห็นขององค์กรพัฒนาเอกชน

ความเข้าใจต่อการจัดการวิทยุชุมชน

แม้ว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 จะมีผลบังคับใช้ตั้งแต่ 11 ตุลาคม 2540 แต่ส่วนราชการซึ่งเป็นผู้ที่ควรจะต้องเข้าใจกฎหมายสูงสุดที่ใช้ในการปกครองประเทศมากกว่ากลุ่มคนอื่น ๆ ในจังหวัด ก็ยังไม่มี ความเข้าใจในบทบัญญัติต่าง ๆ ดีพอ หรือบางท่านก็มีความเข้าใจที่ไม่ถูกต้อง ยิ่งไปกว่านั้น หัวหน้าส่วนราชการส่วนมากจะสนใจเฉพาะงานที่เกี่ยวข้องกับภารกิจของส่วนราชการที่ตนสังกัดอยู่ และมักจะไม่นับปฏิบัติหน้าที่ที่นอกเหนือจากภารกิจประจำ นอกจากจะได้รับคำสั่งจากผู้บังคับบัญชาหรือต้นสังกัดเท่านั้น ดังนั้น การดำเนินการใดๆ ที่ต้องอนุวรรตไปตามรัฐธรรมนูญหรือการเตรียมพร้อมเพื่อรองรับการดำเนินการตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญนั้น ต่างก็รอการสั่งการจากผู้บังคับบัญชาหรือจากหน่วยงานต้นสังกัดในส่วนกลาง

ในกรณีของวิทยุชุมชนซึ่งคาดหมายกันว่าจะเป็นการจัดการวิทยุที่จะเกิดขึ้นในอนาคตอันเนื่องมาจากบทบัญญัติมาตรา 40 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 นั้น หัวหน้าส่วนราชการส่วนใหญ่ไม่ได้ให้ความสนใจต่อกรณีนี้กันเลย ผู้วิจัยต้องอธิบายถึงความเป็นมาของรัฐธรรมนูญมาตรา 40 และสาระสำคัญของพระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับดูแลกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ.2543 ให้เกิดความเข้าใจก่อน ทั้งนี้เพราะต่างก็ถือว่าไม่ใช่ภารกิจของส่วนงานของตนเอง และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องตามความเข้าใจ ก็คือ กรมประชาสัมพันธ์

จากการสัมภาษณ์หัวหน้าส่วนราชการในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ต่างลงความเห็นว่าเป็นเรื่องที่สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดซึ่งมีฐานะเป็นราชการส่วนภูมิภาค ในสังกัดของกรมประชาสัมพันธ์เป็นผู้ดำเนินการ

ผู้ว่าราชการจังหวัดแม่ฮ่องสอน กล่าวว่า “เรื่องนี้คงต้องให้ประชาสัมพันธจังหวัด ที่จะช่วยจังหวัดในเรื่องการเตรียมชุมชน ซึ่งหากว่าทางราชการได้มอบหมายมาเมื่อไหร่ ก็จะได้ดำเนินการกันต่อไปในการเตรียมชุมชน ในการสร้างความเข้าใจ ในขั้นนี้ก็อาจจะให้ประชาสัมพันธจังหวัดกระจายข่าวผ่านสถานีวิทยุในจังหวัดไปพลางก่อน คงยังไม่ทำอะไรที่เป็นรูปธรรมมากไปกว่านี้”

ส่วนรองผู้ว่าราชการจังหวัดแม่ฮ่องสอนซึ่งเป็นผู้กำกับดูแลหน่วยราชการสำนักงานประชาสัมพันธจังหวัดก็ให้ความเห็นว่า “จังหวัดไม่สามารถดำเนินการใดๆได้โดยลำพัง ถ้าจังหวัดทำ ต้องมีหน่วยงานรองรับ เพราะจังหวัดไม่มีงบประมาณเป็นของตนเอง เช่น จังหวัดทำถนน จังหวัดไม่มีเงินงบประมาณมาดำเนินการเอง ต้องเป็นจังหวัดทำถนนโดยโยธาธิการ ดังนั้น การดำเนินการในเรื่องใดๆของจังหวัด มีส่วนราชการต่างๆเป็นเจ้าหน้าที่เบื้องต้นในการดำเนินการ อย่างเช่น เรื่องวิทยุชุมชนก็มอบให้ประชาสัมพันธจังหวัด ดูแลเบื้องต้นและกระจายงานออกไปประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง”

สำหรับหัวหน้าส่วนราชการอื่นๆ ก็ให้ความเห็นไปในทำนองเดียวกันว่า

“เราอาจจะเป็นตัวกลางประสานให้ได้ แต่ทางประชาสัมพันธต้องดำเนินการเอง เรื่องนี้ถือว่าไม่ใช่ภารกิจของเรา เราอาจจะช่วยในเรื่องการเผยแพร่ ช่วยให้ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน”

“กรมประชาสัมพันธอาจจะจัดอบรมอาสาสมัครวิทยุชุมชนถ้าเป็นไปได้ก็น่าจะมีงบประมาณบ้าง เป็นลักษณะค่าตอบแทนไม่ใช่เงินเดือน เหมือน อช.ของเรา (อาสาสมัครพัฒนาชุมชน) ให้ทำงานเป็นปี สิ้นปีก็จ่ายสองพัน เป็นค่าตอบแทน ไม่ใช่เงินเดือน”

“กรมประชาสัมพันธต้องเป็นแม่งานใหญ่ในเบื้องต้น หน่วยงานที่อยู่ในสังกัดกรมประชาสัมพันธต้องปรับวิธีคิด ต้องเป็นพี่เลี้ยงที่ก่อให้เกิดเรื่องอย่างนี้เกิดขึ้น แต่ไม่ใช่ไปบังคับให้เกิด ต้องกระตุ้นและส่งเสริมให้เกิดโดยธรรมชาติ หน่วยงานด้านสื่อต้องรวมตัวกัน ในระดับจังหวัด ไม่เป็นทางการก็ได้ แล้วขยายไต่เต้า ขยายความรู้ให้ชุมชน ได้ทราบก่อนว่า ขณะนี้บ้านเมืองของเรากำลังจะมีเรื่องนี้เกิดขึ้น ค่อยๆกระจายไปเรื่อยๆ เป็นระยะๆ”

ในขณะที่บรรดาหัวหน้าส่วนราชการในจังหวัดต่างแสดงความเห็นว่า การจัดการวิทยุชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการเตรียมการหรือการดำเนินการใดๆในส่วนที่เกี่ยวข้องควรเป็นภารกิจของสำนักงานประชาสัมพันธจังหวัดแม่ฮ่องสอน แต่จากการสัมภาษณ์ประชาสัมพันธจังหวัดแม่ฮ่องสอนซึ่งมีฐานะเป็นหัวหน้าสำนักงานประชาสัมพันธจังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่า ยังไม่ได้มีการคิด วางแผน หรือเตรียมการใดๆ โดยให้เหตุผลว่า การดำเนินการตามพระราชบัญญัติองค์การจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ.2543 ซึ่งเป็นกฎหมายที่ออกตามรัฐธรรมนูญมาตรา 40 ยังไม่มีความชัดเจน

คณะกรรมการกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ก็ยังไม่มีการแต่งตั้ง แผนแม่บทกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ที่คณะกรรมการกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ต้องเป็นผู้ดำเนินการก็ยังไม่ชัดเจนว่าจะมีเนื้อหาสาระอย่างไร จึงเห็นว่าควรรอให้เกิดความชัดเจนขึ้นก่อน

“ต้องส่วนกลางสั่งมา ผมจะเริ่มเองไม่ได้ เพราะว่าอันนี้มันไม่ใช่ต่างคนต่างทำ ไม่ใช่ชี้ชี้ทำ ไม่ใช่จังหวัดแม่ฮ่องสอนอยากทำก็ทำ แล้วถามว่า มีอะไรรองรับไหม ไม่มี จะเป็นกรรมการแบบชมรมหรือ ? ถ้าให้สำนักงานเสนอผู้ว่าฯตั้งกรรมการวิทยุชุมชน ก็คิดว่าจะออฟไซค์ไปหน่อย ในเมื่อทางโน้นยังไม่เปิด พุดง่าย ๆ เรายังมองไม่เห็นธง แล้วเราบอกเราจะวิ่งทางนี้ มันก็ยิ่งเข้ชะชะ แล้วถ้าเริ่มต้นแล้วเฟล (fail) ก็ยิ่งเสียชื่อ คงต้องรอให้ทราบความชัดเจนก่อน เหมือนกรรมการโรคเอดส์ จังหวัดต้องให้นายกสนใจกำหนดมา ถึงจะตั้งกรรมการจังหวัดขึ้นมา แล้วทำแผนแม่บทของประมาณจากสำนักนายกรัฐมนตรี ผมคิดว่าทางกรุงเทพฯควรจะต้องกำหนดคือ กรรมการควบคุมความถี่เป็นผู้กำหนด ถ้าเราเสนอแล้ว 75 จังหวัดเสนอไปกรุงเทพฯหมด แล้วเขาจะพิจารณาอย่างไร ทางกรุงเทพฯต้องมีกรอบมาให้เราก่อน อย่าง กรอ. ทางกรุงเทพฯกำหนดมาเลย”

นอกจากรอดูความชัดเจนของแผนแม่บทกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ รวมทั้งนโยบายจากต้นสังกัดในส่วนกลางแล้ว ประชาสัมพันธ์จังหวัดแม่ฮ่องสอนยังได้แสดงความเห็นว่า การจัดการวิทยุชุมชนควรเป็นหน้าที่ของหน่วยงานที่ดูแลด้านสื่ออยู่แล้ว คือ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดแม่ฮ่องสอน (มีฐานะเป็นราชการส่วนกลางที่ตั้งอยู่ในส่วนภูมิภาค ในสังกัดกรมประชาสัมพันธ์)

“คิดว่าเจ้าของสื่อต้องเป็นผู้กำหนดว่าจะให้อะไร เมื่อไหร่ เขาต้องเป็นผู้กำหนดเองว่าจะให้มาทำอะไร เราไม่มีเพาเวอร์ด้านสื่อเลย อยากจะพูดว่า เราเกือบไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับทางสื่อ อันนี้ไม่ได้พูดถึงสื่อสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยเท่านั้น ในฐานะที่เราทำประชาสัมพันธ์ ก็ต้องขอความร่วมมือจากทุกสื่อ สถานีวิทยุก็เหมือนสื่ออื่นๆ ซึ่งเราไม่มีสิทธิ์ไปบอกว่าจะทำนะ ไม่ได้ ดังนั้น การที่จะมาให้ผมค่อนข้างจะรับผิดชอบทางด้านการจัดชุมชนหรืออะไรนี้เป็นการผลักภาระที่รู้ว่า ผมก็ทำไม่ได้ ทางผมอาจจะช่วยประสานบอกข่าวคราวอะไรอย่างนี้”

ประชาสัมพันธ์จังหวัดแม่ฮ่องสอนยังได้อธิบายเพิ่มเติมว่า เห็นด้วยกับการเตรียมชุมชน โดยเห็นว่า น่าเป็นเรื่องที่หน่วยงานผู้รับผิดชอบสื่อวิทยุกระจายเสียงและหน่วยงานที่มีหน้าที่ในดำเนินงานชุมชนจะต้องประสานงานกัน อย่างไรก็ตาม ยังคงยืนยันให้รอดูความชัดเจนของกฎหมายและนโยบายก่อน

“เรื่องการเตรียมชุมชน ถ้าสามารถเตรียมได้ก็ดี แต่เราจะไปพูดกับเขาอย่างไร เพราะเรายังไม่มีความชัดเจน ถ้าเราไปบอก แต่เอาจริงส่วนกลางไม่ยอมรับสิ่งที่เราเสนอไป เราก็กลับกลอก ชุมชนก็ไม่เชื่อถือ จริงๆ เรื่องการเตรียมชุมชนไม่ยาก แต่คนที่มีโอกาสสัมผัสกับชุมชนมากที่สุดไม่ใช่ประชาสัมพันธ์จังหวัด คนที่สัมผัสมาก คือ อำเภอ พัฒนาการ คนทำสื่อกับผู้ที่จะต้องอยู่ใกล้ชิดกับชุมชน อย่างน้อยมันต้องมาคุยกัน เมื่อเรามีภาระกิจ หน้าที่ เป็นสื่อแบบไหน เราก็ต้องไปประสาน ซึ่งจริงๆ แล้ว เป็นเรื่องไม่ยาก คือประสานกับอำเภอ พัฒนาการ ซึ่งเขามีคนอยู่ ที่สามารถเข้าไปในชุมชนก็สามารถที่จะบอกอะไรต่างๆ ได้”

แม้ว่าจะยังไม่มี ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการวิถุชุมชนที่ชัดเจน แต่หัวหน้าส่วนราชการส่วนมากเห็นด้วยกับการเตรียมชุมชน และการสร้างองค์กรชุมชนให้เข้มแข็ง เพื่อรองรับการจัดการวิถุชุมชนเต็มรูปแบบในอนาคต โดยได้อธิบายว่า ขณะนี้เป็นเรื่องที่น่ายินดีว่า กำลังมีความพยายามที่จะดำเนินการในเรื่องนี้อย่างจริงจังในจังหวัดแม่ฮ่องสอน เนื่องจาก กรณีนี้ได้ถูกกำหนดเป็นนโยบายรัฐบาล ให้ทุกหน่วยงานผนึกกำลังทำให้ชุมชนเข้มแข็ง แต่ความเข้าใจของส่วนราชการในการสร้างชุมชนเข้มแข็งนั้น ก็ยังคงมีรูปแบบและวิธีการแบบดั้งเดิมซึ่งเป็นไปตามระเบียบ ขั้นตอน และวิธีคิดแบบส่วนราชการ

“เรามีการตั้งศูนย์สงเคราะห์ราษฎรในหมู่บ้าน จัดอบรมชาวบ้าน เพื่อให้ชุมชนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ก่อนที่จะมาขอความช่วยเหลือจากทางรัฐบาล อยากให้เขาเป็นระบบ คิดเอง ช่วยเหลือกันเอง ปัญหาอะไรค่อยมาแก้กัน ประชาสงเคราะห์ให้ทุน ศูนย์ละ 12,500 บาท เป็นเงินอุดหนุนให้เขาบริหารเอง การสร้างชุมชนที่เข้มแข็งก็คือตรงนี้ การสร้างศูนย์สงเคราะห์ราษฎรสร้างให้กรรมการหมู่บ้านหน้าห้องของกระทรวงต่างๆ สร้างให้ประชาชนรู้ว่าจะใช้สิทธิตรงนี้อย่างไร และจะเกื้อกูลศูนย์ได้อย่างไร เรามีการอบรมเพิ่มความรู้ให้เขาทุกปี เพื่อให้รู้ว่า การทำงานต้องมีข้อมูลข้อเท็จจริง ต้องเสียสละ และให้ประชาชนรู้ว่า ที่เราก็กทำก็เพื่อประโยชน์ของประชาชน เพื่อให้ชุมชนเข้มแข็งสามารถพึ่งพาตนเองได้ เพื่อประเทศชาติ”

“ขณะนี้ จังหวัดมีสำนักงานเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งกรมการปกครองและกรมการพัฒนาชุมชนทำอยู่”

“เป็นนโยบายของรัฐโดยตรง มี คุณหญิงสุพัตรา มาศดิตถ์ เป็นประธาน เขาเรียกว่าโครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ต่อไปนี้จะมีการจัดเวทีทุกตำบล โดยใช้กลุ่มอาชีพต่างๆ เช่น กลุ่มสตรี กลุ่มออมทรัพย์ ฯลฯ ซึ่งรัฐบาลให้เงินสนับสนุนกลุ่มละ 2,500 บาท อยู่แล้ว นอกนั้นก็ยังมีผู้นำท้องถิ่น ถือเป็นปราชญ์ชาวบ้าน มีอาสาพัฒนาชุมชน เราจะใช้กลุ่มพวกนี้ในลักษณะจัดเวทีประชาคมตำบล เพราะฉะนั้น ต่อไปนี้โครงการของแต่ละหมู่บ้านจะมาจากเวทีนี้ ว่าบ้านตัวเองมีปัญหาอะไร จะทำอย่างไรต่อไป ให้เขาคิดเอง ทำเอง เราสนับสนุน

ในเชิงวิชาการ ความเป็นไปได้ของโครงการ เขาเรียกว่า สร้างความเข้มแข็งชุมชน ถ้าองค์กรเหล่านี้เข้มแข็ง ก็ถือว่า ชุมชนเข้มแข็ง"

"คำว่า ชุมชนเข้มแข็ง หมายความว่า องค์กรในหมู่บ้านสามารถบริหารเงินเองได้ กรรมการหมู่บ้านสามารถบริหารโดยจัดเวทีประชาชนมีส่วนร่วม ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมเป็นเจ้าของโครงการ นี่คือความหมายของชุมชนเข้มแข็ง แต่ตอนนี้มันยังไม่เข้มแข็ง ก็เพราะเราคิดให้ ทำให้"

นโยบายของผู้ว่าราชการจังหวัดต่อการจัดการวิทยุชุมชน

จากการสัมภาษณ์ นายพจน์ อุธนา ผู้ว่าราชการจังหวัดแม่ฮ่องสอน ถึงการจัดการวิทยุชุมชนตามรัฐธรรมนูญ นั้น ผู้ว่าราชการจังหวัดแม่ฮ่องสอนยอมรับว่า จังหวัดคงจะได้รับประโยชน์อย่างมากในการถ่ายทอดข่าวสารของทางราชการ แต่จังหวัดคงต้องควบคุมดูแลการดำเนินการจัดวิทยุโดยองค์กรชุมชนเพื่อไม่ให้เกิดความเสียหายต่อจังหวัดและต่อทางราชการ

" ถ้ามีสถานวิทยุประจำจังหวัดตามมาตรา 40 จังหวัดคงจะได้รับประโยชน์ในการถ่ายทอดข่าวสารของทางราชการ รวมทั้งงานสังคมต่างๆ งานภาคเอกชน ให้พี่น้องประชาชนในจังหวัดได้ทราบโดยทั่วถึง วิทยุชุมชนโดยหลักการแล้ว น่าจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาของจังหวัดในการสร้างความเข้าใจของพี่น้องประชาชนในการเสริมสร้างเรื่องการพัฒนาสภาพความเป็นอยู่ต่างๆ แต่การดำเนินการก็คงต้องมีการตั้งกรรมการมากำกับ ควบคุม ดูแล สถานะของจังหวัดให้เป็นไปตามนโยบายของทางราชการ ไม่ให้เกิดความขัดแย้ง สำหรับการจัตรายการก็คงเป็นสิทธิ์ของพี่น้องประชาชนที่จะมาร้องขอในการจัตรายการใดๆ ไม่ว่าจะคนไทยภูเขาหรือภาคเอกชน การมาขอจัตรายการเพื่อเผยแพร่กิจกรรม จังหวัดคงต้องเข้าตรวจสอบดูก่อนว่า เนื้อหารายการเป็นประโยชน์ด้านการพัฒนา การสร้างความเข้าใจ การประชาสัมพันธ์ หรือจะไม่กระทบกระเทือนความมั่นคงหรือไม่ แต่คณะกรรมการของเราคงจะยึดหยุ่นคงไม่เข้มงวดเหมือนระดับชาติ เป็นแต่เพียงว่า เราจะดูว่าเนื้อหาสาระไม่ได้ทำความเสียหายให้กับจังหวัด ไม่ทำความเสียหายให้กับทางราชการ ไม่เป็นการมอมเมาพี่น้องประชาชนในสิ่งที่มันเป็นไปได้"

ประเด็นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนค่อนข้างกังวลมากที่สุด และยืนยันว่าถึงอย่างไรก็ต้องมีคณะกรรมการเข้ามากำกับดูแลเนื้อหาสาระของรายการ ก็คือ ปัญหาด้านความมั่นคง และปัญหาเสียดิน เนื่องจากจังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นจังหวัดชายแดน พื้นที่ทุกอำเภอของจังหวัดแม่ฮ่องสอนติดชายแดนพม่า

“เรื่องความมั่นคง เป็นเรื่องที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีความห่วงใยมาก เป็นเรื่องของความละเอียดอ่อน ดังนั้นการเสนอข่าวเกี่ยวกับความมั่นคงต่างๆนี้ เราคงต้องตรวจสอบกันค่อนข้างมาก เพราะจะไปเกี่ยวข้องกับฝ่ายทหาร”

สำหรับรูปแบบรายการและภาษาที่ใช้ในนั้น ผู้ว่าราชการจังหวัดแม่ฮ่องสอนอธิบายว่า

“น่าจะเป็นรายการความรู้ต่างๆเกี่ยวกับเรื่องการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ร้านค้าชุมชน ลานค้าชุมชน กลุ่มออมทรัพย์ต่างๆ เรื่องของทฤษฎีใหม่ ก็เป็นวิทยุชุมชนที่ให้ประชาชนได้รับทราบ จะได้แก้ปัญหาการทำกินของตนเองในครอบครัว ภาคบันเทิงก็คงมีควบคู่กันไปในปริมาณที่พอเหมาะพอสม เช่น การจัดรายการเพลงต่างๆ เรื่องการใช้ภาษาชนเผ่า เราคิดว่าคงจะพออนุโลมได้ แต่ว่า ต้องพูดภาษาไทยพร้อมไปด้วย แปลไปด้วย เพื่อให้ชนเผ่าสามารถเข้าใจภาษาไทยได้ดียิ่งขึ้น”

ส่วนการสนับสนุนองค์กรชุมชนในการจัดการวิทยุชุมชนจากจังหวัดนั้น ผู้ว่าราชการจังหวัดแม่ฮ่องสอนกล่าวว่า คงเป็นไปได้ยาก เพราะจังหวัดไม่มีงบประมาณ และในปัจจุบันองค์กรท้องถิ่นบางองค์กรก็มีงบประมาณของตัวเอง บางองค์กรก็สามารถหางบประมาณจากแหล่งเงินทุนต่างๆมาสนับสนุนได้

“การอำนวยความสะดวก ขณะนี้ชุมชนต่างๆมีการมอบหมายให้เป็นนิติบุคคลแล้ว ไม่ว่าจะ อบต. เทศบาล อบจ. หน่วยงานต่างๆเหล่านี้จะมีงบประมาณเป็นของตนเอง เพราะฉะนั้นถ้าชุมชนใดขึ้นกับ อบต.ใดที่จะมาจัดรายการวิทยุ ก็คงจะได้ตั้งงบประมาณของตนเอง เพื่อสนับสนุนการดำเนินการ สำหรับจังหวัดนั้นโดยปกติ เราต้องขอส่วนกลาง ในเรื่องนี้ถ้าไม่ได้จัดสรรงบประมาณไว้ให้จังหวัด จังหวัดก็ไม่มีงบประมาณที่สนับสนุนเรื่องนี้ โดยเฉพาะ NGO องค์กรภาคเอกชน การดำเนินงานก็มีกฎหมายก็ สามารถหางบประมาณสนับสนุนได้ เพราะการที่เขาจะมาใช้วิทยุชุมชน เรามีสถานีวิทยุให้ มีเวลาให้ เขาก็คงต้องออกค่าใช้จ่ายต่างๆในการมาออกรายการด้วยตนเอง”

เนื่องจากแนวคิดวิทยุชุมชนตามหลักการสากลนั้น เปิดโอกาสถึงขั้นให้ชุมชนสามารถจัดตั้งสถานีวิทยุฯได้ ซึ่งในกรณีนี้ ผู้ว่าราชการจังหวัดแม่ฮ่องสอนให้ความเห็นว่า หากไม่ขัดนโยบาย จังหวัดก็ยินดีสนับสนุน

“ถ้าหากไม่ขัดกับนโยบายและทางราชการเปิดโอกาสให้จัดตั้งได้ ทางจังหวัดก็ยินดีสนับสนุน ก็เหมือนกับลักษณะของหอกระจายข่าวในหมู่บ้าน ซึ่งปกติเราก็มีอยู่แล้ว เราก็พยายามประชาสัมพันธ์หน่วยงานต่างๆ ถ้าเป็นวิทยุชุมชนก็อาจจะกว้างขวางกว่านั้น อาจจะเป็นตำบลหรืออำเภอ จังหวัดยินดีสนับสนุนตามขีดความสามารถของชุมชน”

ความคิดเห็นขององค์กรพัฒนาเอกชน

โครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม มูลนิธิพัฒนาศักยภาพชุมชนเป็นองค์กรพัฒนาเอกชน หรือ NGO ที่ทำงานร่วมกับชุมชนชาวไทยภูเขาในจังหวัดแม่ฮ่องสอน และมีบทบาทอย่างมากในการนำเสนอกิจกรรมต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชน ได้ให้ความเห็นต่อการจัดวิทยุชุมชนว่าจะเป็นการนำเสนอที่ยิ่งในการเผยแพร่กิจกรรมการพัฒนา ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนกัน

“เรามีข้อมูลค่อนข้างมากที่เกี่ยวกับการพัฒนาแม่ฮ่องสอน เพราะเราทำงานพัฒนาความเข้มแข็งองค์กรชาวบ้านและเครือข่ายขององค์กรที่เราทำงานด้วยค่อนข้างจะมีมาก เรามีเครือข่ายองค์กรชุมชนจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำในระดับต่างๆ ทั้งลุ่มน้ำย่อยและลุ่มน้ำระดับจังหวัด นอกจากนั้นเรายังทำงานกลุ่มผู้ติดเชื้อ HIV ทำงานกับกลุ่มชุมชนในเขตเมือง เยอะแยะไปหมด ที่นี้วิทยุนี้ ก็คิดว่าจะเป็นส่วนสำคัญ คืออาจจะทำเป็นรายการที่เชิญผู้นำหมู่บ้านที่ประสบความสำเร็จในกิจกรรมการพัฒนา มาพูด มาเล่าถึงความภาคภูมิใจของเขา เหมือนวิทยุช่วยให้ชุมชนได้เรียนรู้เกี่ยวกับงานพัฒนาต่างๆ”

แต่การจัดการวิทยุชุมชนโดยองค์กรชุมชนชาวไทยภูเขา นั้นจำเป็นต้องมีผู้แนะนำ ผู้สนับสนุน ผู้ประสานงาน เป็นไปไม่ได้ที่วิทยุชุมชนขององค์กรชุมชนชาวไทยภูเขาจะเกิดขึ้นโดยตัวของชุมชนเองล้วนๆ

“ผมเข้าใจว่ามันต้องมีคนคอยจัดการเหมือนประสานงานให้ อยู่ๆจะให้ชาวบ้านมาทำเรื่องนี้ คงลำบาก มันไม่ใช่วิสัยของเขา ชาวบ้านไม่เคยทำเรื่องแบบนี้เลย อยู่ๆจะโยนให้เขาโดยไม่มีเตรียมความพร้อม จะเป็นไปได้อย่างไร ยกเว้นว่ามันเป็นองค์กรที่ใหญ่จริงๆ อะไรจริงๆ มีการจัดการ มีอะไร เวลาไปทำ มันต้องมีค่าใช้จ่าย มีรายได้ มีผลประโยชน์ด้วย ไม่งั้นจะไปทำได้อย่างไร ไปทำแบบอาสาสมัคร ทำเพื่อท้องถิ่น เพื่ออะไรนี่อย่างเดียว เขาก็ต้องทำอาชีพอะไร เขา มันเป็นไปไม่ได้ คือถ้าทำมันต้องมีคนที่ทำงานเต็มเวลา ส่วนอาจจะมาแถม แต่มันต้องมีคนที่เหมือนกับคอยเป็นเลขาคอยประสานงาน จัดการอะไรพวกนี้ ผมไม่เคยเห็นว่า มีองค์กรชาวบ้านที่ไหนที่ทำงานแล้ว อยู่ๆเข้มแข็งขึ้นมาเอง อะไรเอง รู้เอง โดยที่ไม่มีคนนำ คนที่คอยหาประสบการณ์ คอยจัดการ คอยช่วยสักระยะ แล้วเขาก็เข้มแข็ง แต่อยู่ๆจะมาทำเลย อะไรเลย ยังไม่เห็น”

เจ้าหน้าที่อีกคนหนึ่งให้ความเห็นในทำนองเดียวกันว่า “ในระยะแรก ต้องมีพี่เลี้ยงเป็นหลัก แต่ในอนาคต ผมเข้าใจว่าเขาพัฒนาได้ อาจต้องใช้เวลาหน่อย เพราะเรื่องวิทยุนี้เป็นเรื่องที่ชาวบ้านทั่วไป ไม่มีความรู้ แต่ถ้าเขามีประสบการณ์ในการทำ ก็เป็นไปได้ว่า จะทำได้”

แม้จะเชื่อว่าองค์กรชุมชนที่จะจัดการวิทยุชุมชนได้ ต้องอาศัย “พี่เลี้ยง” มาช่วยแนะนำ แต่ความมั่นใจในศักยภาพขององค์กรชุมชนชาวไทยภูเขาในการจัดการวิทยุชุมชนก็มีสูง รวมถึงการจัดหางบประมาณเพื่อมาดำเนินการด้วย

“จริงๆแล้ว ถ้าเขาสนใจ เขาสามารถทำได้ ถ้าเขาเห็นว่ามันเป็นเรื่องสำคัญ การระดมเงิน การหางบประมาณมาเอง ก็น่าจะเป็นไปได้ เพราะดูจากกรณีอื่นๆ เช่น เรื่องป่า เรื่องการจัดการทรัพยากร นี่ก็เป็นเรื่องยาก ไม่ใช่เรื่องง่าย พอเขาเห็นความจำเป็น เห็นความสำคัญ เขาก็ทำได้ เรื่องหลายเรื่องที่เราคิดว่าเขาอาจจะทำไม่ได้ เช่น เรื่องการอ่านแผนที่ เรื่องการทำแผนที่จำลอง พอเขาสนใจจริงๆ เราหาวิทยากรไปฝึกอบรม ให้ความรู้ ก็ปรากฏว่าผู้นำหลายคนสามารถพัฒนาตนเองขึ้นมาเป็นวิทยากรได้เลย หรือแม้แต่เรื่องการเพาะต้นไม้อย่างที่บ้านห้วยอีเพาะกล้วยไม้ เขาก็สามารถเพาะได้”

ข้อสรุป จากข้อมูลข้างต้น จะเห็นได้ว่า ขณะนี้ยังไม่มีส่วนราชการใดที่เข้ามารับผิดชอบในการจัดการวิทยุชุมชนของจังหวัดแม่ฮ่องสอนอย่างจริงจัง แม้แต่ส่วนราชการที่ได้รับการคาดหวังว่าน่าจะเกี่ยวข้องกับการจัดการวิทยุชุมชนโดยตรงก็ตาม เนื่องจากยังไม่มีข้อกำหนดที่ชัดเจน และส่วนราชการก็ยังคงยึดถือขั้นตอนและระเบียบกฎหมาย หากยังไม่มีการสั่งการใดๆจากผู้บังคับบัญชา การดำเนินการก็ยังไม่เกิดขึ้น จะสังเกตได้ว่า สำหรับส่วนราชการแล้วการเสนอแนวคิดใดๆที่นอกเหนือภารกิจหรือนอกเหนือการสั่งการจากผู้บังคับบัญชา จะเป็นไปด้วยความระมัดระวัง

อย่างไรก็ตาม การจัดการวิทยุชุมชนของชาวไทยภูเขา ยังคงถูกมองจากสายตาของคนภายนอกว่า ชุมชนชาวไทยภูเขาจะไม่สามารถดำเนินการได้โดยลำพัง ไม่ว่าจะองค์กรชุมชนชาวไทยภูเขาจะมีความเข้มแข็งเพียงใด การดำเนินการในเรื่องต่างๆ ก็ยังต้องได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนอยู่ เพียงแต่รูปแบบของการสนับสนุนไม่จำเป็นต้องเป็นการจัดสรรงบประมาณเท่านั้น อาจเป็นในรูปแบบของความช่วยเหลือทางด้านวิชาการ การอำนวยความสะดวก หรือการเปิดโอกาสอย่างเต็มที่

ส่วนที่ 3 ผลการวิจัยจากการสนทนากลุ่ม

เนื้อหาในส่วนนี้ เป็นข้อมูลที่ได้จากการจัดสนทนากลุ่ม (Focus group) สมาชิกชุมชนชาวไทยภูเขาทั้ง 4 เผ่า ได้แก่ กะเหรี่ยง มูเซอ ลีซอ และแม้ว ซึ่งปรากฏผลที่ไม่แตกต่างกันในแต่ละเผ่า ทั้งนี้ จากการศึกษา พบว่า ชุมชนชาวไทยภูเขามีสถานะที่แตกต่างจากชุมชนคนไทยในพื้นที่ราบโดยสิ้นเชิง ชุมชนชาวไทยภูเขาเป็นชุมชนปิด การติดต่อกับสังคมภายนอกมีน้อยมาก ในรอบ 1 ปี อาจมีสมาชิกชุมชนบางคนที่ไม่เคยเดินทางออกจากหมู่บ้านไปที่แห่งใดเลย สมาชิกชุมชนชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยงคนหนึ่งให้สัมภาษณ์ว่า “ผมจะเข้าเมือง ก็เฉพาะตอนที่เกลือหมด ต้องไปซื้อเกลือ นอกนั้นก็ไม่ต้องไปไหน”

นอกจากนั้น สมาชิกส่วนใหญ่ไม่เข้าใจภาษาไทย เนื่องจากไม่เคยเข้ารับการศึกษารายวิชาที่ใช้ติดต่อสื่อสารกันก็ใช้ภาษาถิ่นเท่านั้น การรับข้อมูลข่าวสารจากภายนอกจึงมีน้อย บางหมู่บ้านไม่มีไฟฟ้า ต้องรับข่าวสารจากวิทยุเท่านั้น แต่เมื่อไม่สามารถเข้าใจภาษาไทย การฟังรายการวิทยุที่นำเสนอด้วยภาษาไทยจึงแทบจะกล่าวได้ว่าไม่มีประโยชน์แต่อย่างใด ปัญหานี้ส่งผลถึงบางหมู่บ้านที่มีไฟฟ้า มีเครื่องรับโทรทัศน์ แต่ก็ไม่สามารถเข้าใจภาษาไทยได้เช่นกัน ส่วนสื่อสิ่งพิมพ์ไม่เป็นที่รู้จักแน่นอน

กรณีตัวอย่างเช่น ที่บ้านบ่อไคร้ ซึ่งเป็นหมู่บ้านของชาวเผ่ามูเซอ สมาชิกชุมชนที่นี่ คนที่อายุ 20 ปีขึ้นไป ก็ไม่เข้าใจภาษาไทยแล้ว การเรียนการสอนเพิ่งเข้าไปถึงหมู่บ้านเมื่อปี พ.ศ.2528 ยิ่งไปกว่านั้น เด็กๆก็ไม่ชอบไปโรงเรียนกัน คนที่นี่แต่งงานตั้งแต่อายุไม่ถึง 20 ปี คนโสดที่อายุ 25 ปี จะถูกล้อเลียนเรื่องไม่แต่งงาน

ชีวิตประจำวันของสมาชิกชุมชนชาวไทยภูเขาแต่ละเผ่าไม่แตกต่างกัน โดยประกอบอาชีพด้านการเกษตร ช่วงกลางวันเป็นเวลาทำงานในไร่

จากการจัดสนทนากลุ่มของสมาชิกชุมชนชาวไทยภูเขาทั้ง 4 เผ่า พบว่า

1. การรับทราบเกี่ยวกับวิทยุชุมชน

สมาชิกชุมชนชาวไทยภูเขาส่วนใหญ่ไม่ทราบเรื่องการจัดวิทยุชุมชนตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 40 เลย เพียงแต่ได้มีโอกาสฟังรายการวิทยุที่นำเสนอเป็นภาษาของชนเผ่าจากสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยจึงได้อธิบายถึงการจัดการวิทยุชุมชนโดยยกตัวอย่างจากรายการวิทยุที่ได้ฟังกัน เพื่อให้เข้าใจเพิ่มขึ้นและสามารถให้ความคิดเห็นได้

2. ความคิดเห็นต่อการจัดวิทยุชุมชน

ทุกคนเห็นชอบกับการจัดวิทยุชุมชนของชนเผ่า ที่นอกจากจะช่วยให้สมาชิกของชุมชนได้รับรู้ข่าวสารได้ดียิ่งขึ้นแล้ว ยังทำให้สมาชิกให้ความสนใจติดตามรับฟังรายการ ซึ่งจะช่วยให้สมาชิกได้มีความรู้ในเรื่องต่างๆที่เพิ่มมากขึ้นจากการฟังรายการ สมาชิกทุกคนอยากให้มียุทธการวิทยุของทุกชนเผ่าในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

“ทุกวันนี้ ได้ฟังแต่รายการที่พูดภาษาของเผ่า วันละครึ่ง จาก สถานีที่เชียงใหม่”

“ถ้ามีรายการของแม่ฮ่องสอนที่พูดภาษาเรา ก็ดี ยิ่งถ้าให้เราไปพูดเอง ก็ชอบ”

3. รูปแบบรายการวิทยุชุมชน

สมาชิกส่วนใหญ่เห็นว่าน่าจะเป็นเพลงและข่าว รวมทั้งการฝากข่าวจากสมาชิกในหมู่บ้านไปยังสมาชิกที่อยู่ในพื้นที่ที่ห่างไกล

“เวลามีใครออกจากหมู่บ้านไปอยู่ไกลๆ เมื่อมีข่าวอะไรจะได้พูดออกทางวิทยุไปให้รู้ เพราะกว่าจะเดินทางมาบ้าน บางทีก็ไม่ทัน ทำธุระไม่ทัน”

“อยากให้มีเพลง มีข่าวของพวกชาวเขามากๆ”

4. การมีส่วนร่วมและค่าตอบแทน

สมาชิกทุกคนสนใจที่จะมีส่วนร่วมในการจัดการวิทยุชุมชน โดยทุกคนมีความเข้าใจเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการวิทยุว่า ต้องไปเป็นผู้ดำเนินรายการเท่านั้น เพราะได้รับฟังรายการวิทยุที่เป็นภาษาของชาวเขาเผ่าต่างๆ จากสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดเชียงใหม่ของกรมประชาสัมพันธ์ ซึ่งส่งกระจายเสียงในภาษาชาวเขาทุกเผ่ามาเป็นเวลานาน ดังนั้น เมื่อถามถึงความสนใจในรายการวิทยุชุมชน หลายคนอยากไปจัดรายการ โดยการไปพูดในรายการเหมือนกันที่ได้ฟังจากวิทยุเชียงใหม่ บางคนบอกว่า พร้อมจะเป็นอาสาสมัคร ถึงแม้ไม่มีค่าตอบแทนก็จะไป ทั้งนี้เนื่องจากมองภาพของผู้จัดรายการวิทยุ เหมือนวัยรุ่นที่มีภาพของดีเจออยู่ในใจ ไม่ได้คำนึงถึงปัญหาว่าถ้าต้องไปทุกวัน ถ้าต้องเดินทางไปเองจะทำอย่างไร เมื่อผู้วิจัยถามถึงปัญหาเหล่านี้ ส่วนใหญ่ได้แต่นิ่งเฉย มีบางคนที่ยืนยันว่า ไม่มีเงิน ก็จะไปอยากทำ แต่ส่วนใหญ่ก็ยืนยันว่าต้องมีค่าตอบแทนจึงจะไปร่วม และสนใจจะเป็นผู้ดำเนินรายการมากที่สุด

มีข้อมูลที่แตกต่างกันบ้างเล็กน้อยจากชุมชนชาวไทยภูเขาเผ่าแม้ว เพราะหมู่บ้านของชาวแม้วค่อนข้างเจริญมากกว่าเผ่าอื่นๆ เช่น มีถนนลาดยางผ่านหมู่บ้าน มีไฟฟ้าใช้ มีโทรทัศน์

ในหลายครั้งเรือน ชาวแม่ัวให้ความสนใจกับการไปเป็นผู้จัดรายการวิทยุอย่างมาก ส่วนมากมักเป็นคนในวัยรุ่นและวัยหนุ่มสาว เนื่องจากได้รับฟังรายการเพลงที่ส่งกระจายเสียงทางวิทยุอยู่เป็นประจำ ทำให้มีภาพของผู้จัดรายการวิทยุอยู่ในใจ และมีความใฝ่ฝันที่จะสัมผัสอาชีพนี้ แม้จะให้ดำเนินการในรูปของอาสาสมัคร ไม่มีค่าตอบแทน ก็ยินดี

ข้อสรุป สมาชิกชุมชนชาวไทยภูเขาทั้ง 4 เผ่า ไม่มีความเข้าใจในเรื่องการจัดการวิทยุชุมชนเลย ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการวิทยุ มีเพียงการปฏิบัติหน้าที่ผู้ดำเนินรายการวิทยุเท่านั้น ทุกคนเห็นชอบหากจะมีรายการวิทยุที่เป็นของชุมชนโดยเฉพาะ และถ้านำเสนอในภาษาของชนเผ่าก็จะยิ่งได้รับความสนใจมากขึ้น แต่จะต้องจัดการอย่างไร มีรายละเอียดอะไรบ้าง เป็นเรื่องที่ผู้นำชุมชนจะเป็นผู้ดำเนินการ